

JA!

NEDERLAND KIEST VOOR ARMOEDE

*Hoe armoede in stand wordt gehouden,
en waarom dat niet nodig is*

Tonie Broekhuijsen
Uitgeverij The Social Newsroom

Colofon:

ISBN: 9789461550729

© Tonie Broekhuijsen 2020

www.toniebroekhuijsen.nl

© Uitgeverij The Social Newsroom, Utrecht 2020.

Inhoud

1. Introductie	5
2. Armoede in Nederland	10
3. Grondrechten	26
4. Papieren werkelijkheid	37
5. Loket bijstand	48
6. Loket kinderen	56
7. Loket voedselbank	68
8. Loket schuld	72
9. Loket psyché	83
10. Uit de bijstand	89
11. Werk aan de winkel	99
12. Armoede in het kort	104
13. Dankwoord	105
14. Noten	108

'Van armoede kun je niet vrij nemen'

Rutger Bregman, de Correspondent

Uit: 'Waarom arme mensen domme dingen doen'

17 December 2013

1. Introductie

Nederland is één van de welvarendste landen ter wereld. Van de 192 landen prijken we op de veertiende plek, boven Zweden, Denemarken en Duitsland. We zijn ook nog één van de gelukkigste landen, volgens het jaarlijkse *World Happiness Report* van de Verenigde naties. Daar bezetten we de vijfde plek. In Nederland kun je dus een goed en gelukkig leven leiden. Dat klopt. Maar niet iedereen. Deze scores geven slechts een deel van de werkelijkheid weer. De werkelijkheid van mensen met geld. Wie geen geld heeft, doet niet mee. Sterker nog: dat mag niet eens.

Armoede zat niet in mijn belevingswereld. Op de verkoper van de Daklozenkrant bij de Albert Heijn na kende ik geen arme mensen. Twee jaar geleden werd ik gevraagd om een artikel over armoede te schrijven. Het artikel is langer geworden dan ik had bedacht. Armoede is een treurig onderwerp, en hoe meer ik me erin verdiepte, hoe treuriger ik werd. Hoe bozer ook. Want armoede in Nederland is volstrekt niet noodzakelijk.

Om maar met de deur in huis te vallen: het is een politieke keuze om het minimumloon zo laag mogelijk te houden; het is een politieke keuze om de bijstand te verlagen; het is een politieke keuze om mensen afhankelijk te maken van allerlei toeslagen, die ze zelf tijdig moet aanvragen of opzeggen; het is een politieke keuze om sociale werkplaatsen op te heffen; het is een politieke keuze om burgers zoveel mogelijk digitaal te laten regelen. En het is een politieke keuze om alle bezwaren weg te vegen met als excuus efficiency, kostenbesparingen en het nemen van je eigen verantwoordelijkheid. Dat is buitengewoon wrang als je bijvoorbeeld realiseert dat er in Nederland 2,5 miljoen laag geletterden rondlopen. Zelfredzaamheid is niet voor iedereen weggelegd.

Armoede verheugt zich de laatste jaren in toenemende belangstelling. Van de media die met goedkoop geproduceerde *reality tv* de emotionele ellende en het onvermogen van de geïnterviewde breeduit meten. Tot tal van stichtingen, die zich 'hard maken' voor kinderen die getroffen worden door

armoede. Alsof het een ziekte betreft. Het gekke is: hoeveel mensen zich ook met armoedebestrijding bezighouden, van het Koninklijk Huis tot hogescholen en universiteiten: de armoede in Nederland staat al twintig jaar min of meer op hetzelfde niveau. De schuldenindustrie floreert, de overheid incasseert, de politiek zwijgt. Er is geen meerderheid te vinden om al deze misstanden op te lossen. Het politieke debat wordt al decennia gegijzeld door de fictieve tegenstelling tussen hardwerkende Nederlanders en luie uitkeringstrekkers, die profiteren van 'ons belastinggeld'.

Armoede laat in feite zien hoe ziek onze maatschappij is. Dat we mensen met minder kansen, minder opleiding en meer pech en ongeluk bewust in armoede laten leven. Dat we hen bewust minder geld geven omdat anders de prikkel om te werken ontbreekt. Alsof armen in de sluimerstand staan, en de aan- en uitknop niet kunnen vinden.

De coronacrisis maakt opnieuw duidelijk dat armoede een gevolg is van een maatschappelijk tekort; niet van een individuele tekortkoming. Geen zinnig

mensen zal ondernemers die door het Covid19-virus in de financiële problemen komen, verwijten dat ze niet hard genoeg hebben gewerkt, niet creatief genoeg zijn of gemakzuchtig en lui zijn. Maar over niet al te lange tijd staan veel van deze ondernemers na een faillissement naast alle ondernemende zzp'ers op de stoep voor het loket van de bijstand.

Ik heb dit stuk geschreven uit verbazing, verontwaardiging en woede. In die volgorde. Waarom doen we dit? Waarom kleineren we in een rijk land als Nederland mensen bewust omdat er in hun leven iets mis is gegaan? Voelen we onszelf zo miskend dat we anderen niets meer gunnen? Voelen we onszelf zoveel beter? Hebben wij harder gewerkt? Of laten we ons leiden door de politieke propaganda van gelovigen in de leer van het bijna religieuze neoliberalisme: mensen hebben prikkels nodig om te werken, anders doen ze niets? Geloven we dat werkelijk?

Jaren geleden reed ik met enige regelmaat in Zuid-Holland langs een boerderij met het opschrift: 'Elke morgen nieuwe zorgen.' Het is dezelfde retoriek die het

individuele geploeter verkiest boven gemeenschappelijk barmhartigheid. Op de middelbare school leerde ik nog: 'Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook een ander niet.' Maar dat zijn we helaas allang vergeten.

2. Armoede in Nederland

Een recorddaling van het aantal banen, honderdduizenden flexwerkers thuis op de bank en een ongekende krimp van de economie zorgen voor veel onzekerheid en angst bij de minst draagkrachtigen in Nederland: armoede staat voor de deur. Als gevolg van de coronacrisis zal¹ het aantal bijstandsuitkeringen de komende twee jaar met 210.000 mensen toenemen tot 625.000, zo is de verwachting. De werkloosheid kan oplopen tot ruim 10 procent².

Armoede staat al jaren in de belangstelling. Het Koninklijk Huis houdt zich ermee bezig; hogescholen en universiteiten; ambtenaren bij de rijksoverheid, provincies en gemeenten; de voedselbanken en andere particuliere initiatieven: overal zijn professionals te vinden die, gesubsidieerd of niet, een dagtaak hebben aan het bestrijden van armoede. Het resultaat van al die inspanningen is op z'n minst twijfelachtig. Armoede is namelijk in twintig jaar tijd nauwelijks verminderd. Sinds 1998 fluctueert het aantal bijstandsuitkeringen

nauwelijks: het aantal neemt toe na de financiële crisis van 2008, om daarna weer op het oude vertrouwde niveau terecht te komen. Het aantal personen dat leeft in een huishouden met een laag inkomen schommelt grofweg rond het miljoen.

Door de economische crisis die het coronavirus veroorzaakt, kan dat aantal fors toenemen.

Gratis geld

Armoede in Nederland is een moeizaam verhaal. En dat heeft alles te maken met onze moraal. Als je met een willekeurig gezelschap van ogenschijnlijk weldenkende burgers over armoede praat, zit er altijd wel iemand tussen die zegt: 'Wat ik niet begrijp, is dat mensen in de bijstand roken. Dat zie je altijd op televisie, dat ze roken. Dat is toch hartstikke duur en ongezond?' Weer een ander wijst op de grote televisies die sommige mensen zichtbaar in huis hebben, of een computer, of zelfs een scooter.

Conclusie: als je arm bent en in de bijstand zit, mag je niet zoveel. Zo min mogelijk bezitten. Geen eigen

keuzes maken. En zeker niet van het leven genieten. Als maatschappij vinden we het al erg genoeg dat je in de bijstand zit. Dat je niet werkt en het geld...nou ja, zomaar gratis krijgt, terwijl 'wij' er hard voor werken. Dag in, dag uit.

Natuurlijk wil niemand terug naar de negentiende eeuw, toen armen nog zichtbaar arm waren, in plaggenhutten of sloppen leefden en zonder schoenen met gerafelde kleren over straat gingen. En honger hadden, écht honger zoals in de Tweede Wereldoorlog. Maar dat bestaat tegenwoordig toch allang niet meer? Kinderen die met honger naar school gaan? Leven van een paar euro per dag? Het is in Nederland toch allemaal goed geregeld? Je gaat naar de voedselbank, en hup, je boodschappenmandje is weer gevuld. Je woont in een normaal huis of een gewone flat, want je krijgt óók nog huursubsidie. Bij de kringloopwinkel koop je voor een habbekrats een goede televisie. Je kinderen kunnen naar school, dus wat valt er eigenlijk te klagen? Eigenlijk

hebben ze het hartstikke goed, *die mensen* in de
bijstand, die armen.

Als je niet oppast, glibbert het begrip ‘armoede’
als een nat stuk zeep uit je handen. Armoede in
Nederland is anders dan armoede in landen als India,
Congo of Venezuela. Armoede heeft alles te maken met
de omgeving, waarin je leeft. En toch is armoede op al
deze plekken hetzelfde, want armoedig ben je als je bij
de verdeling van goederen en diensten achter in de rij
staat. Buitengesloten wordt. Het minst ontvangt van
iedereen. Armoede gaat altijd over ongelijkheid en
sociale uitsluiting.

Een bloemetje

Op 1 januari 1965 werd de Algemene
Bijstandswet ingevoerd door de eerste vrouwelijke
minister van Nederland, Marga Klompé. Voor het eerst
ontfermde de Nederlandse overheid zich over burgers
met een te laag inkomen. De bijstand, benadrukte de
minister, mocht geen liefdadigheid meer zijn; het werd

een recht. Sterker nog: de uitkering mocht ook niet te laag zijn, want 'een bloemetje op tafel hoort erbij.'³

In de jaren vijftig en zestig waren Tweede Kamerleden en ambtenaren bezig met de opbouw van de sociale voorzieningen van Nederland, van de AOW tot en met wetten voor werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en ziekte. Het volgende citaat van de Tweede Kamercommissie, die zich bezighield met het aanpassen van het familierecht in het Nieuw Burgerlijk Wetboek, onderstreept het bloemetje van Marga Klompé. Onder het kopje *Levensonderhoud* staat het volgende: 'De universele verklaring van de rechten van de mens zegt in artikel 22 dat eenieder als lid van de gemeenschap recht heeft op maatschappelijke zekerheid. Armoede wordt niet langer gezien als een feit, waarvan alleen de gevolgen door liefdadigheid kunnen worden verzacht, maar als een gevolg van de economische structuur, waar die maatschappij het een en ander aan kan doen. Dientengevolge heeft ook de maatschappij de plicht om, indien de preventieve

maatregelen falen en er toch armoede is, deze zoveel mogelijk te verzachten.’⁴

Het is een andere toon dan die van de huidige politici. Al sinds de jaren tachtig horen we niets anders dan dat er gekort moet worden op de sociale uitkeringen. Niet barmhartigheid, maar wantrouwen is de boodschap, van links tot rechts. Solidariteit tussen burgers heeft plaatsgemaakt voor eigen verantwoordelijkheid.

Koopkracht ter discussie

Het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) berekent twee keer per jaar - in september met Prinsjesdag en in januari voor het nieuwe jaar - de koopkrachtveranderingen van de Nederlandse burgers. Deze koopkrachtberekeningen zijn bedoeld om mensen bewust te maken van de veranderingen in hun financiële situatie door nieuwe overheidsmaatregelen. Elk half jaar weer worden door de overheid en de media een duizelingwekkende hoeveelheid statistieken gepubliceerd, voor alleenstaanden, eenverdieners,

tweeverdieners en gepensioneerden, die antwoord moeten geven op de vraag: wie gaat erop vooruit, en wie gaat erop achteruit?

Het Centraal Plan Bureau (CPB) zegt dit over koopkracht: “Koopkracht geeft aan wat huishoudens met hun inkomen kunnen kopen. Beleidsmakers zijn vooral geïnteresseerd in de verandering van de koopkracht. Het CPB raamt daarom de koopkrachtverandering: hoeveel kunnen huishoudens volgend jaar meer of minder kopen dan dit jaar? We beschrijven de verandering van de koopkracht meestal niet in euro's, maar in procenten om inkomensgroepen met elkaar te kunnen vergelijken.”⁵

Maar de berekening van de koopkracht staat ter discussie. Worden alle producten wel meegenomen? Als we zeggen dat de koopkracht met een half procent stijgt voor wie geldt dat dan? Koopkrachtmetingen zijn zogenaamde mediane metingen. De uitkomst van de meting, bijvoorbeeld een half procent koopkrachtverbetering, geeft aan dat er evenveel mensen zijn die er *méér* dan een half procent op vooruit

gaan als mensen die er *minder* dan een half procent op vooruit gaan. Het is het middelste punt in een vergelijking. Daar heb je als individuele burger niets aan. Bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) wordt dat ook erkend: koopkrachtstijging of -daling zegt niets over jouw financiële toekomst.

Bij het opstellen van de begroting voor Prinsjesdag gaat het om één ding: de verdeling van de inkomsten van de Nederlandse staat. Het geldt dat de Nederlandse overheid te verdelen heeft, is afkomstig van alle belastingen en heffingen die er worden geheven over mensen, diensten en bedrijven. De regering kan de belasting op arbeid verhogen, of de belasting op winst van bedrijven verlagen. Het is een kwestie van keuzes maken. De begroting komt voort uit de afspraken, die de regeringspartijen met elkaar hebben gemaakt. Het laten bestaan van armoede in Nederland is net zo'n politieke keuze als de afschaffing van de dividendbelasting of het handhaven ervan. Of het subsidiëren van werkgevers met laagbetaalde arbeidskrachten.⁶

Laag inkomen

Armoede kent geen eenduidige definitie.

Belangrijke onderzoeksinstituten als het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) verwoorden armoede op hun eigen manier, met eigen maatstaven. Dat schept verwarring. Het CBS beschrijft het in zijn rapport *Armoede en uitsluiting* (2019) als volgt: 'In Nederland is armoede geen kwestie van fysiek overleven. Iedere burger heeft in beginsel een dak boven zijn hoofd, hoeft geen honger te lijden, kan zich deugdelijk kleden en heeft toegang tot medische zorg. Armoede, of beter gezegd inkomensarmoede is gedefinieerd als "het hebben van onvoldoende geld (inkomen) om een bepaald consumptieniveau te realiseren dat in Nederland *als minimaal noodzakelijk* wordt geacht".'

Maar hoeveel 'arme mensen' kunnen het eigen risico van hun zorgverzekering betalen? Valt dat ook onder 'een bepaald consumptieniveau'? En vinden we het hebben van bijvoorbeeld een smartphone of een computer luxe, terwijl we weten dat je zonder deze

apparatuur niet bij de overheid, banken en verzekeraars hoeft aan te kloppen?

Het CBS hanteert de term lage inkomensgrens. Mensen die op deze grens zitten, hebben net voldoende inkomen om de minimaal noodzakelijke goederen en diensten te kopen. De lage inkomensgrens van het CBS is afgeleid van het bijstandsniveau voor een alleenstaande in 1979. 'De koopkracht van een bijstandsuitkering is voor en na 1979 nooit meer zo hoog geweest als in dat jaar. Na 1979 is er veel gebeurd. In sommige jaren is de uitkering zelfs verlaagd, later kwamen er aanvullende toeslagen bij, afhankelijk van de huishoudenssituatie. Dat maakt de vergelijking met 1979 soms wat lastig. Wat we wel kunnen zeggen is dit: in 1979 viel de lage-inkomensgrens (per definitie) samen met de hoogte van de bijstand. Inmiddels is de bijstand voor een alleenstaande € 999,70 euro per maand, de lage-inkomensgrens € 1.060,- per maand (Juli 2019- TB). Dat betekent dat een alleenstaande in de bijstand nu een inkomen heeft dat 6% lager ligt dan de lage-

inkomensgrens. Toeslagen kunnen dit verschil overigens wel verkleinen.’⁷

Het verschil tussen de lage inkomensgrens en de bijstand is in de afgelopen jaren vergroot onder het motto: ‘Anders loont werken niet’. Door het gat tussen de bijstand en het minimumloon te vergroten bestond de hoop dat de bijstandsgerechtigden gingen werken. De onderliggende boodschap was duidelijk: bijstandsgerechtigden kregen te makkelijk geld en waren dus eigenlijk te lui om te gaan werken.

De keuze om de bijstand onder het lage inkomensniveau te houden, heeft niet gewerkt. Het aantal bijstandsgerechtigden schommelt al twintig jaar tussen de 250.000 en 400.000 mensen, de aantallen deinen mee op schommelingen in de economie, en deels ook op beslissingen van de overheid. Van vluchtelingen die in Nederland worden opgevangen tot en met het afschaffen van sociale werkplaatsen. Maart 2020, net voor het uitbreken van de coronacrisis, waren er in Nederland 413.000 mensen geregistreerd in de bijstand.

In het eerder geciteerde rapport *Armoede en uitsluiting* van het CBS staat dat huishoudens met een inkomen *onder* de lage-inkomensgrens vaker financiële problemen hebben dan huishoudens met een hoger inkomen. Ze hebben vaker betalingsachterstanden en kunnen zich bepaalde uitgaven veelal niet veroorloven. Ruim de helft van de lage inkomens gaf aan moeilijk te kunnen rondkomen. Het aandeel huishoudens met een laag inkomen dat aangaf schulden te moeten maken, kwam uit op 11,5 procent; meer dan tien keer zoveel als bij de hogere inkomens, namelijk 1,2 procent. Lage inkomens komen bovendien vaker in de schuldsanering terecht dan hogere inkomens.

Niet veel meer maar toereikend

Het Sociaal Cultureel Planbureau komt in haar rapport *Armoede in kaart* uit 2019 tot de conclusie dat ruim 5 procent van de bevolking in ‘een armoedesituatie’ verkeert.⁸

Wat is volgens het Sociaal Cultureel Planbureau een armoedesituatie? ‘Er is sprake van armoede wanneer

iemand gedurende een langere tijd niet de middelen heeft om te kunnen beschikken over de goederen en voorzieningen die in zijn samenleving als minimaal noodzakelijk gelden.’ Te weinig geld om in je levensonderhoud te voorzien dus.

Er bestaat een verschil tussen wat absoluut noodzakelijk is om te overleven, en wat je op z’n minst nodig hebt om in deze maatschappij te kunnen functioneren. Zoals gezegd, kan je nauwelijks nog met banken, verzekeraars of de overheid communiceren als je geen computer of smartphone bezit. Het Sociaal Cultureel Planbureau heeft daarom bedacht dat je ook een *niet-veel-maar-toereikend*-budget kunt bepalen: zoveel geld heb je nodig om in deze maatschappij normaal mee te kunnen draaien. Volgens deze berekening is de bijstand veel te laag. In het SCP-rapport ‘Armoede in kaart’ uit 2018⁹ werd het *gemiddelde tekort per jaar van arme huishoudens* berekend op € 3.000,-.

Wie in de bijstand komt, heeft al enkele jaren van een uitkering geleefd. Van een werkloosheidsuitkering of een ziektewetuitkering

bijvoorbeeld, die beiden na 24 maanden ophouden. Vanuit de ziektewet kan je nog in een andere uitkering terechtkomen, maar vanuit de WW niet. Dan rest de bijstand. Als je eenmaal in de bijstand terecht bent gekomen, zullen je reserves of spaargeld al behoorlijk geslonken zijn. Want een bijstandsgerechtigde mag maar beperkt vermogen bezitten. In de bijstand ben je grofweg na drie jaar je volledige vermogen kwijt.

Het SCP constateert in datzelfde rapport dat ruim 500.000 mensen in Nederland langdurig arm zijn. Ruim een kwart van die groep langdurig armen is minderjarig. Het aantal arme jongeren is relatief veel groter dan het aantal arme ouderen. Bijna 10 procent van de kinderen tot twaalf jaar leeft in een huishouden met een inkomen onder *'het niet-veel-maar-toereikend-criterium'*. Met name eenoudergezinnen zijn vaak arm zijn, en dan vooral alleenstaande moeders met minderjarige kinderen. Zij hebben ook de grootste kans om in armoede terecht te komen. Van alle arme volwassenen is bijna de helft van buitenlandse afkomst. Overigens wordt de tweede generatie ook tot de

categorie migranten gerekend, ook al zijn ze hier geboren.

2,2 miljard euro

De gevolgen van armoede in het dagelijks leven zijn groot. Armoede betekent stress, veel stress. Zaken die we in het rijke Nederland heel vanzelfsprekend vinden, kunnen arme mensen zich niet veroorloven. Hoeveel komen de armen in Nederland dan tekort? In *Armoede in kaart* ¹⁰ heeft het SCP het geld dat de armen tekortkomen bij elkaar opgeteld. Ze noemen dit het nationale inkomenstekort. Om de tekorten van armen aan te vullen, is gemiddeld per jaar 2,2 miljard euro nodig. Dat lijkt een groot bedrag, maar het is minder dan één procent van de totale uitgaven van de overheid in 2019. Het Rijk gaf toen in totaal € 295 miljard uit. Uiteraard zal het bedrag van 2,2 miljard jaarlijks veranderen, omdat het aantal arme mensen verandert.

Het aanvullen van dat inkomenstekort gaat natuurlijk niet zomaar, want merkt het SCP in datzelfde rapport op: ‘...(dit) brengt een aantal bezwaren met zich

mee. Ten eerste neemt het de oorzaken van armoede (werkloosheid, ziekte, schulden) niet weg. Ook kan het ertoe leiden dat de armen minder moeite gaan doen om uit de armoede te ontsnappen. Bij de niet-armen kan het leiden tot een gevoel van onrechtvaardigheid.'

Je voelt de argwaan en achterdocht. Dat dit misschien andere problemen zou oplossen en kosten zou besparen - minder geld nodig voor de schuldhelpverlening, minder criminaliteit, minder ziektekosten, minder beleidsmakers, minder rapporten - staat er niet bij. Armoede bestrijden kost minder dan 1 procent van de totale uitgaven, die Nederland per jaar doet, maar we geven het de armen in Nederland niet. En zeker niet de mensen in de bijstand. Er moet tenslotte toch een prikkel blijven om uit de bijstand te willen komen. En die prikkel heet armoede.

3. Grondrechten

Rechtenstudenten leren dat er twee soorten grondrechten bestaan: de klassieke grondrechten en sociale grondrechten. Klassieke grondrechten zijn het kiesrecht, vrijheid van meningsuiting, recht op privacy, godsdienstvrijheid en het discriminatieverbod. De sociale grondrechten zijn in de jaren zeventig en tachtig vastgelegd. Denk aan het recht op werk, huisvesting en onderwijs. De sociale grondrechten kunnen we niet afdwingen, zoals dat wel bij de klassieke grondrechten mag en kan. Ze vereisen actief optreden van de overheid. Het zijn zogenaamde zorgplichten of instructienormen; ze dragen de overheid op om ervoor te zorgen dat er sociale gerechtigheid heerst en dat burgers zich voldoende kunnen ontplooien.

Deze sociale grondrechten zijn in 1983 in de grondwet¹¹ opgenomen. Ze zijn te vinden in de artikelen 19 tot en met 23. De sociale grondrechten zijn onder meer afgeleid van het Europees Sociaal Handvest¹²,

waarin bijvoorbeeld ook het recht op staken is opgenomen.

Vanaf de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw hebben we een politiek bestuur gekozen, dat op alle sociale maatregelen heeft bezuinigd en geprobeerd sociale rechten 'om te buigen' of 'te vereenvoudigen', zoals dat eufemistisch heet. In gewoon Nederlands: wegbezuinigd. Kim Putters, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, verwoordt het duidelijk in een artikel in *De Groene Amsterdammer*¹³: 'De mensen moeten erop kunnen rekenen dat de overheid er voor hen is als dat nodig is. Dat is de grondgedachte achter het sociaal contract. Nu al decennialang vertelt de overheid daarentegen wat zij vooral niet meer van plan is te doen.'

In zijn pamflet *Groter denken, kleiner doen*¹⁴ uit 2018 schrijft oud vicevoorzitter van de Raad van State Herman Tjeenk Willink: 'Het streven naar een kleinere en goedkopere overheid die tegelijkertijd ook beter zou zijn, heeft voor burgers een tegengesteld effect gehad: meer regels, meer formulieren, meer controle, meer

kosten. En niet beter. De verdeling van de zogenoemde brede welvaart is ongelijk (CBS), maatschappelijke scheidslijnen zijn hardnekkiger en groter geworden (SCP), 30 procent van de bevolking is pessimistisch over de toekomst en het gevoel er niet bij te horen is onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders gegroeid. Dat alles tast het vertrouwen in de democratische rechtsorde aan. Was dat de bedoeling van de BV Nederland?’

Tjeenk Willink concludeert dat de overheid allang niet meer doet wat de burger verwacht: ‘Concurreren en consumeren gaan moeilijk samen met samenwerking en solidariteit.’

Gulle gevers

Er zijn veel mensen in Nederland die zichzelf niet zo makkelijk staande houden als de overheid wil en verwacht. Neem bijvoorbeeld de 2,5 miljoen laaggeletterden die ons land telt: ruim 1 op de 7 Nederlanders.¹⁵ Dit zijn mensen die grote moeite hebben met lezen, schrijven en rekenen. Vaak zijn ze

niet erg bedreven in het werken met computers en smartphones. Even iets snel opzoeken op internet lukt niet. Net als het invullen van digitale formulieren van de overheid, een DigiD aanvragen of een e-mailtje naar een bedrijf of instelling sturen. De ombudsman constateert in het jaarverslag over 2018¹⁶ dat het niet alleen 'de kwetsbaarste mensen zijn, die vastlopen bij overheidsinstanties. Protocollen en procedures staan goede dienstverlening in de weg. Diensten worden verder weg van de burger georganiseerd, loketten verdwijnen en het wordt steeds lastiger om een echt mens aan de lijn te krijgen.'

Maar je bent als arme wel afhankelijk van die terugtrekkende overheid, omdat je van een minimuminkomen niet kan rondkomen. Je moet bij de overheid toeslagen aanvragen. Huurtoeslag. Zorgtoeslag. Kinderopvangtoeslag. En naast de kinderbijslag heb je ook nog het kindgebonden budget; een inkomensafhankelijke bijdrage in de kosten van kinderen. Al deze toeslagen kun je via de website van de belastingdienst aanvragen, maar uitsluitend met een

DigiD en een e-mailadres. Het aanvragen van al die verschillende soorten inkomensondersteuning is behoorlijk ingewikkeld.

Een onderzoek uit 2014 liet zien dat een aanvrager voor inkomensondersteuning 27 formulieren moest invullen. Prof. dr. Bas Jacobs, econoom verbonden aan Erasmus Universiteit van Rotterdam, pleitte afgelopen jaar voor vereenvoudiging van het toeslagenstelsel: 'Mensen kunnen niet goed inschatten op hoeveel euro aan toeslagen ze recht hebben. Het systeem is te ingewikkeld. Ik heb laatst voor een vriendin exact proberen uit te rekenen op hoeveel huurtoeslag ze recht heeft. Om de exacte formule voor de huurtoeslag te achterhalen en de parameters uit de wetboeken, was ik meer dan een halve dag bezig. En ik ben hoogleraar openbare financiën. Kan je nagaan.'¹⁷

Naast de overheid bestaat er ook nog een doolhof van particuliere initiatieven. Die zijn ongetwijfeld met de beste bedoelingen opgezet, maar kennen ook weer hun eigen regels en criteria. De voedselbank, de LINDA.foundation, het Armoedefonds,

de stichting Leergeld, en ga zo maar door. Als arme moet je overal in de rij staan om jezelf te laten beoordelen door de gulle gevers.

In de knel

Omdat de kosten voor levensonderhoud harder stijgen dan uitkeringen en lonen komen steeds meer mensen in Nederland financieel in de knel. Volgens Divosa, de vereniging van gemeentelijke directeuren van de Sociale Dienst (of Dienst Werk en Inkomen; elke gemeente noemt het tegenwoordig anders – TB) heeft op dit moment 1 op de 5 huishoudens problematische schulden ¹⁸. Dat zijn 1,5 miljoen huishoudens. Mensen, die in de schuldhulpverlening terechtkomen, hebben gemiddeld een schuld van € 40.000,-. En dan zijn er ook nog eens 1,2 miljoen huishoudens met schulden die geen gebruik maken van schuldhulpverlening.

De grootste schuldeiser is de rijksoverheid, in de gedaante van de Belastingdienst, het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB - verkeersboetes en dergelijke) en de Dienst Uitvoering Onderwijs, beter bekend als het

DUO. Zorgverzekeraars, woningbouwcoöperaties en incassobureaus staan eveneens in de top tien. Opvallend is ook dat het aantal incassobureaus dat in schulden handelt, toeneemt.

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid constateerde in 2017 al 'dat de zelfredzaamheid van de burger ook grenzen kent.' Het toeslagensysteem van de Belastingdienst is gecompliceerd. Als je jarenlang onterecht een toeslag hebt ontvangen, moet je dat vroeg of laat aan de belastingdienst terugbetalen. Met een laag inkomen gaat dat niet. Dan heb je dus een schuld.

Hoe verraderlijk die toeslagen kunnen zijn, bleek de afgelopen jaren. Dankzij publicaties van RTL Nieuws en dagblad Trouw werd bekend dat de belastingdienst toeslagen aan ouders voor kinderopvang zonder voorafgaande waarschuwingen had stopgezet.¹⁹ Deze ouders werden aangemerkt als fraudeurs en kwamen dankzij de terugvorderingen in ernstige financiële problemen.

Vrij Te Laten Bedrag

Steeds minder mensen komen in de schuldsanering van gemeentes terecht. Dat heeft niets te maken met de afname van het aantal schuldenaren, maar wel met het feit dat het steeds moeilijker wordt om toegelaten te worden. De rijksoverheid geeft gemeenten onvoldoende geld en mankracht om aan de vraag te voldoen.

Als iemand met schulden aanklopt voor hulp, stelt de gemeente tegenwoordig eerst een bewindvoerder aan om een zogenaamd 'minnelijke traject' te doorlopen. Een budgetbeheerder gaat op kosten van de gemeente de schuldenaar helpen om te kijken welke regelingen er getroffen kunnen worden met de schuldeisers, en hoeveel geld er uiteindelijk voor de schuldenaar overblijft om van te leven. De kosten voor de bewindvoerders worden door de gemeente betaald en zijn in de afgelopen jaren flink toegenomen²⁰.

Als het via deze minnelijke schikking niet lukt om de schuldenaar te helpen, kan een beroep worden gedaan op de Wsnp (Wet schuldsanering natuurlijke

personen). Dit is voor mensen met schulden een tussenstation naar een bestaan zonder schulden. Na drie tot vijf jaar is de schuldenaar van zijn schulden verlost, en kan hij een nieuw leven beginnen. De rechter bepaalt wie er toegelaten wordt. De schuldenaar moet aan allerlei eisen voldoen, en zijn geld wordt beheerd door een bewindvoerder. De schuldenaar krijgt een zogeheten Vrij Te Laten Bedrag (VTLB). Met dit geld moet hij de maand zien rond te komen. De rest van het geld wordt gebruikt om de schuldeisers af te betalen.

Om in de Wsnp te komen, moet de gemeente een verzoekschrift indienen bij de rechtbank. Maar dat doen gemeenten alleen onder bepaalde voorwaarden. Er zijn mensen die al jaren wachten om toegelaten te worden tot de Wsnp. De bureaucratie en een wirwar aan regelingen houden hen gevangen in het voorportaal van de schuldsanering.

Met werk toch arm

Een baan hebben betekent helaas niet meteen dat je kunt rondkomen met het geld dat je verdient. In

het rapport *Als werken te weinig opbrengt* uit 2018 constateerde het Sociaal Cultureel Planbureau dat viereneenhalf procent van de werkenden in Nederland arm is: iets meer dan de helft van deze mensen werkt in loondienst, de rest is zelfstandig.²¹ Het risico om arm te worden is bij werkenden in loondienst veel kleiner dan bij zelfstandigen. De meeste werkenden armen hebben een laag uurloon, werken niet voltijds en zijn perioden werkloos. Door de toename van het aantal zzp'ers (zelfstandigen zonder personeel) en freelancers met nul-uren-contracten valt te verwachten dat het aantal werkende armen zal toenemen.

Er is door opeenvolgende regeringen de afgelopen jaren een kaalslagbeleid gevoerd als het om armoede ging. Van gezondheidszorg tot sociale woningbouw, van slecht betaalde flexbanen tot de afbraak van de sociale werkvoorzieningen voor gehandicapten: de overheid trok haar handen van de burger af. Woningcorporaties moeten immense belastingen betalen, zodat ze nauwelijks geld overhouden voor het bouwen van sociale woningen; de

gezondheidszorg is overgelaten aan private verzekeraars die allerlei voorwaarden stellen aan het vergoeden van behandelingen; en dankzij de invoering van de Participatiewet zijn de betalingen van de uitkeringen van het Rijk overgeheveld naar de gemeenten, waarbij meteen een bezuiniging van 1,2 miljard euro is doorgevoerd.

De overheid ziet de burger enerzijds als zelfstandig en mondig, een individu dat als flexwerker en zzp'er ondernemend in het leven staat; anderzijds wordt de burger weggezet als een calculerende profiteur, die gecontroleerd moet worden. Onder de noemer 'klanten' worden de bijstandsgerechtigden voortdurend herinnerd aan hun plichten en hun beperkingen. Bij elke misstap worden ze gekort op hun uitkering, of wordt de uitkering zelfs maandenlang opgeschort. Bij de geringste verdenking van 'bijverdiensten' loopt de uitkering gevaar.

4. Papieren werkelijkheid

Herman Tjeenk Willink beschrijft in *Groter denken kleiner doen* dat het politieke beleid in de afgelopen dertig jaar is opgeofferd aan managementdenken, waarin ‘aandacht voor organisatie, kostenbewustzijn en productie zo overheersend is geworden’. Gevolg van dat beleid is dat er een nieuwe, bureaucratische werkelijkheid ontstaat met een geheel eigen jargon. Van een *niet-veel-maar-net-toereikend-grens* tot en met de *aftoppingsgrens*. Zelfs juristen hebben moeite om de betekenis van al die woorden en regelingen te doorgronden. Dat jargon geeft wetten en regelingen een bijna objectieve ondertoon; zo is het. Maar dat is schijn. Ook dat is gewoon inkomenspolitiek.

Een mooi voorbeeld van die papieren werkelijkheid: meerpersoonshuishoudens mochten in 2019 maximaal € 30.825,- per jaar verdienen om in aanmerking te komen voor huurtoeslag voor een sociale huurwoning. Dat bedrag gold alleen voor meerpersoonshuishoudens die nog niet pensioengerechtigd zijn. Voor huishoudens boven de

pensioengerechtigde leeftijd was het maximaal toegestane jaarinkomen € 30.800,-. Vijfentwintig euro minder. Wie heeft het besloten? Waarom wordt er verschil gemaakt als dat verschil nauwelijks noemenswaardig is? Het is een norm uit een papieren werkelijkheid, die daadwerkelijk wordt gehanteerd.

De afhankelijkheid van de overheid is overigens niet voorbehouden aan mensen in de bijstand. Boeren krijgen van de Europese Unie een *basisbetalingsregeling*. Deze regeling is in het leven geroepen om boeren te voorzien van een 'redelijke levensstandaard'; inkomensondersteuning per hectare grond. Dit kost de Nederlandse belastingbetaler 131 per persoon.²² En dan zijn er nog talloze regionale en nationale investeringsvehikels, waarmee de Nederlandse overheid direct allerlei bedrijven opstart en subsidieert. Meest in het oog springend is Invest-NL dat onder leiding van oud-minister van Financiën Wouter Bos begin 2020 haar deuren opende. Met een vermogen van 1,7 miljard euro wil Invest-NL investeren in projecten en bedrijven die kansrijk zijn én

maatschappelijk waardevol, maar zonder staatssteun niet van de grond komen. Dat is mooi, en wellicht ook noodzakelijk. De vraag is of ook hier de cliënten met zoveel wantrouwen tegemoet getreden wordt als bij de Sociale Dienst.

De Participatiewet werkt niet

In 2015 trad de zogenaamde Participatiewet in werking. De Participatiewet verving drie wetten, die de bijstand, de sociale werkvoorziening en de arbeidsongeschiktheidsvoorzieningen voor jonggehandicapten in een wet samenvoegden. Uitvoering van de Participatiewet lag niet meer bij de rijksoverheid, zoals voorheen, maar werd overgeheveld naar de gemeenten. Het idee van de wet was dat meer uitkeringsgerechtigden aan werk geholpen zouden worden, ook mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of een arbeidsbeperking. Dat is niet gelukt, zo concludeert het SCP in het rapport *Eindevaluatie van de Participatiewet* eind 2019.²³ Mensen in de bijstand hebben nauwelijks meer kans op

werk sinds de invoering van de wet. De kwaliteit van de banen die zijn gevonden, is verminderd: het gaat om minder vaste uren, minder vaste contracten, parttimebanen en minder voltijdbanen. Het weerspiegelt de huidige arbeidsmarkt.

Een strengere aanpak op het niet nakomen van afspraken met de gemeente levert ook geen extra uitstroom uit de bijstand op.

Het idee dat gewone werkgevers meer banen zouden creëren voor mensen met een uitkering bleek erg optimistisch: 'Voor de grootste groep, de klassieke bijstandsgerechtigden, is er amper een verschil met de situatie voor 2015. Voor mensen die het recht op toegang tot de sociale werkvoorziening verloren, is de kans op werk gedaald. Voor jonggehandicapten met arbeidsvermogen zijn de baankansen gestegen, maar hun inkomenspositie is verslechterd en hun positie op de arbeidsmarkt is onzeker doordat hun werk vaak tijdelijk is.'

Kansrijk armoedebeleid

De angst dat het coronavirus nog lange tijd een grote bedreiging zal zijn voor de volksgezondheid gaat gepaard met onweersberichten over de economie. In het najaar en de winter van 2020 wordt een golf van faillissementen en ontslagen verwacht. Het aantal aanvragen voor uitkeringen zal schrikbarend toenemen.

Aan het begin van de coronacrisis verscheen weer een rapport over armoede: *Kansrijk armoedebeleid*, een omvangrijke studie van het SCP en het CPB²⁴. Met het huidige kabinetsbeleid, zo hebben de planbureaus berekend, neemt de armoede in Nederland de komende jaren met ruim een kwart toe. De stijging van armoede komt met name door de verlaging van de bijstand tot en met 2035. Dit is een gevolg van een besluit uit 2011 van het minderheidskabinet Rutte I van VVD en CDA met gedoogsteun van de PVV. Voor een alleenstaande betekent dat hij op jaarbasis nog eens € 1.250,- minder ontvangt: 'Dit terwijl armoede in Nederland een hardnekkig probleem is dat de kwaliteit van leven voor circa één miljoen mensen dagelijks

ondermijnt. Dit is nog zonder de effecten van de coronacrisis mee te rekenen. Gerichte maatregelen om armoede te verminderen zoals de verhoging van de bijstand, zijn effectief, maar kosten geld en vaak banen', zo meldt het persbericht.

Na de financiële crisis bereikte armoede in Nederland in 2013 een piek: toen waren er ruim 1,2 miljoen armen. De planbureaus waarschuwen dat de klap nu groter kan zijn, vanwege het toegenomen aantal flexwerkers en zzp'ers.

Het rapport beschrijft verschillende beleidsopties om met de armoede in Nederland om te gaan. De planbureaus nuanceren de effectiviteit van het voorgestelde beleid echter bij voorbaat al: 'Overigens blijft het altijd de vraag of het volledig uitbannen van armoede haalbaar is en dekt minimaliseren van armoede wellicht beter de lading.'

Een politieke keuze

Het meest effectieve armoedebeleid is uiteraard het verhogen van de uitkeringen. Maar de planbureaus

waarschuwen in *Kansrijk armoedebeleid* dat dit veel geld kost en ertoe kan leiden dat het politieke draagvlak voor de hogere uitkeringen onder de bevolking verdwijnt. De angst bestaat ook dat de prikkel om te werken verdwijnt. 'Een positieve inkomensoverdracht gericht op de laagste inkomens kan echter als gevolg hebben dat de prikkel om (meer) te werken afneemt en er een afname van het arbeidsaanbod optreedt. Deze afname kan juist weer zorgen voor een toename van de armoede, bijvoorbeeld doordat meer mensen een beroep doen op sociale zekerheid.'

Gevraagd naar de onderbouwing van deze angst schrijft Patrick Koot, wetenschappelijk onderzoek bij het CPB en medeauteur van het rapport: 'Het CPB heeft een groot steekproefbestand van honderdduizenden echte huishoudens waarmee we kunnen berekenen wat hun netto besteedbaar inkomen is en wordt bij wijzigingen in het beleid. Dat gebeurt met een simulatiemodel (een rekenmodel dat in dit geval de maatschappelijke gevolgen van overheidsmaatregelen berekent – TB). Daarnaast hebben we een simulatiemodel²⁵ dat op basis

van wijzigingen in dat inkomen inschat wat de gevolgen zijn voor de werkgelegenheid. [...] Wel is het zo dat we bij grote, ingrijpende wijzigingen, zoals het invoeren van een basisinkomen, aangeven dat onze schattingen met meer onzekerheid omgeven zijn.’ Het gaat dus om schattingen en aannames op basis van gedrag van mensen na wijzigingen in het verleden.

De marginale belastingdruk – hoeveel houd je netto over na een stijging van je bruto-inkomen – is een belangrijke verklaring voor het negatieve werkgelegenheidseffect bij het verhogen van de uitkeringen. Met een laag inkomen heb je toeslagen nodig om te kunnen wonen (huurtoeslag), de gezondheidszorg te betalen (zorgtoeslag), kinderen op te vangen (kinderopvangtoeslag) en op te voeden (kinderbijslag). Maar als je inkomen omhoog gaat, verlies je een deel van de toeslagen. In sommige gevallen ga je zoveel in inkomen achteruit dat je liever minder verdient. Er zit dus een verkeerde prikkel in het toeslagensysteem.

Het SCP en CBS beschrijven in hun rapport *Kansrijk armoedebeleid* tot slot de politieke dilemma's: 'Naast inkomensondersteuning en het stimuleren van arbeidsparticipatie, stelt de overheid zich ten doel om de overheidsfinanciën houdbaar te houden op de korte en lange termijn. Voor veel maatregelen zijn deze drie doelen niet verenigbaar. Ombuigingsbeleid, zoals het verlagen van de bijstand, kan de arbeidsparticipatie stimuleren, maar gaat ten koste van armoedereductie op de korte termijn, terwijl intensiveringsbeleid een tegenovergesteld effect heeft. In discussies rondom armoede- en schuldenproblematiek moet ook vaak een afweging gemaakt worden tussen *armoedereductie, arbeidsmarktprikkels* en de *overheidsfinanciën*.'

Armoede is dus inderdaad een politieke keuze.

Van loket naar loket

Wat betekent arm zijn in Nederland voor mensen in de bijstand, mensen die door pech en ziekten zonder geld komen te zitten, en even niet zo weerbaar

zijn als ze waren? Arm zijn betekent vooral veel in de rij staan, op je beurt wachten, van loket naar loket gestuurd worden en oneindig veel formulieren invullen. Want voor elk probleem bestaat een apart loket. Correspondent-journalist Jesse Frederik, die een jaar lang onderzoek heeft gedaan naar schulden en de instanties die zich professioneel bezighouden met armoede, hekelde in de Den Uyl-lezing van 2017 deze ambtelijke cultuur. 'In een recent rapport van de Sociaal Economische Raad over armoede in Nederland werd voorgesteld om een 'armoederegisseur' aan te stellen. Fijn, een armoederegisseur, nog een hulpverlener die kan aanschuiven tijdens het 'netwerkoverleg' met de bewindvoerder, veldregisseur, jeugdregisseur, wijkregisseur, gezinsregisseur, participatieregisseur, maatschappelijk werkster, consulent jeugd, re-integratieconsulent, verslavingsarts, wijkcoach, gezinscoach, jobcoach en schuldhulpverlener. Dat is een prijzig kopje koffie. Al die hulpverleners willen mensen blijkaar 'zelfredzaam' maken, zodat hun werk overbodig wordt. Maar dan heb ik een simpele vraag

voor u: hoe kan het dat steeds méér mensen bezig zijn
zichzelf overbodig te maken?'²⁶

Een rondgang langs de loketten maakt duidelijk
hoe de overheid mensen in armoede gevangenhoudt.

5. Loket Bijstand

De periode voordat je in de bijstand terechtkomt, is meestal behoorlijk stressvol. Scheiding, een langdurige ziekte of werkloosheid gaat de meeste mensen niet in de koude kleren zitten.

Sinds 2019 is de duur van de WW en de Ziektewet in Nederland verkort van 38 maanden naar maximaal 24 maanden. Na twee jaar wordt verondersteld dat je óf weer aan het werk bent of dat je van de Ziektewet in de regeling voor arbeidsongeschiktheid terecht bent gekomen. Als je geen enkele bron van inkomsten hebt, rest de bijstand.

Op de website van de rijksoverheid wordt het zó omschreven: 'U heeft recht op een algemene bijstandsuitkering als u voldoet aan de voorwaarden. En niet genoeg inkomen of vermogen heeft om in uw levensonderhoud te voorzien. En ook niet in aanmerking komt voor een andere voorziening of uitkering.'²⁷

Belangrijk bij de toelating tot de bijstand is de vermogenstoets. Ben je getrouwd, woon je samen of voer je een gezamenlijke huishouding, dan telt het vermogen en het inkomen van de partner mee bij de beoordeling of je in aanmerking komt voor de bijstand. De Belastingdienst bepaalt jaarlijks hoeveel vermogen je in de bijstand mag hebben.

Tot het eigen vermogen worden het bedrag op je spaarrekening gerekend, het bedrag op je betaalrekening, beleggingen en obligaties, de waarde van een eventuele koopwoning, auto, caravan en/of boot, kunst en de afkoopwaarde van verzekeringen. De regels kunnen per gemeente verschillen. Zo rekenen sommige gemeenten auto's met een lage waarde niet tot het eigen vermogen.

De jaarlijkse vermogensgrens geldt voor de gehele periode dat je in de bijstand zit. Alleenstaanden mogen maximaal € 6.225,- vermogen hebben om in aanmerking te komen voor een bijstandsuitkering; alleenstaanden en stellen met kinderen € 12.450,- (deze bedragen gelden voor 2020 – TB). Stel dat je bij het

aanvragen van de bijstand een bedrag van € 5.000,- op je bankrekening hebt staan. Dat mag. Maar in de eerste drie jaar in de bijstand wordt er een fiets gestolen, gaat de wasmachine kapot en heb je in de dure decembermaanden af en toe wat op je rekening bijgestort. Er staat na 3 jaar nog € 2.500,- op je spaarrekening. Nu overlijdt een familielid en deze laat € 3.000,- na. Opgeteld kom je op € 5.500,- en zit je nog steeds onder de vermogensgrens van € 6.225,-. Maar de vermogensgrens geldt voor de gehele periode in de bijstand. De gemeente rekent die € 3.000,- bovenop de oorspronkelijke € 5.000,-. Dan kom je dus € 1.775,- boven de vermogensgrens. Dat bedrag moet je eerst opmaken voordat je weer bijstand krijgt.²⁸

Eigen huis opeten

Voordat je in de bijstand komt, moet je je eigen huis opeten, zo wordt vaak gezegd. Dat is niet helemaal waar. Dat hangt af van de overwaarde van het huis: het verschil tussen de waarde van het huis en de hypotheekschuld die je nog bij de bank hebt. Als je zelf

je huis bewoont, en de overwaarde van het huis is minder dan € 52.000,-, dan kom je in aanmerking voor de bijstand. Gemeenten kijken bij de beoordeling ook naar je woonkosten. Is de overwaarde hoger dan € 52.000,- dan moet je inderdaad, óf je huis verkopen óf een extra hypotheek nemen om van je eigen geld te gaan leven.

Wanneer een geschikte huurwoning evenveel kost als de hypotheeklasten voor je eigen woning, óf als deze woning zelfs duurder is, mag je in je eigen huis blijven wonen en kom je toch in aanmerking voor de bijstand.

Gemeenten hebben daar hun eigen regels voor.

Inkomen of een bijdrage in de kosten

Alimentatie is een bron van inkomsten. In de uitleg over de Participatiewet staat duidelijk beschreven dat alimentatie wordt verrekend met de bijstand: 'Heeft u bijstand en krijgt u partneralimentatie en/of kinderalimentatie? Dan geldt deze alimentatie als

inkomen. Uw gemeente trekt de alimentatie af van uw bijstandsuitkering.'

In het informatieblad *Alimentatie* van het ministerie voor Justitie en Veiligheid wordt alimentatie gezien als 'een bijdrage in de kosten' die iemand heeft om te kunnen leven. De Raad voor Rechtsbijstand omschrijft kinderalimentatie als volgt: 'U en uw partner blijven als ouders ook na de scheiding allebei financieel verantwoordelijk voor de zorg en opvoeding van uw kinderen. U spreekt samen af hoe u de kosten van opvoeding en verzorging van uw kinderen verdeelt. In het ouderschapsplan legt u de hoogte van het bedrag aan kinderalimentatie vast en wie dit aan wie betaalt.'

In de bijstand leef je op het minimuminkomen, dus in de praktijk zal de partner die niet in de bijstand zit de kosten voor de zorg en opvoeding van de kinderen op zich moeten nemen. Het bedrag dat hij of zij de ex-partner betaalt, wordt echter door de gemeente afgetrokken van de bijstandsuitkering. De Participatiewet werkt hier dus in het nadeel van de kinderen in een eenoudergezin.

Als kinderalimentatie een bijdrage in de kosten van de opvoeding behoort te zijn, zou het toch niet van de bijstand mogen worden afgetrokken?

De overheid meet hier met twee maten.

Kinderalimentatie wordt gezien als:

- a) een bijdrage van de ene ouder aan de andere ouder in de kosten en opvoeding van het kind. Dit wordt afgesproken in het belang van het kind.
- b) inkomen ten behoeve van het gezin. Dit is in het belang van de gemeente, die op deze wijze minder hoeft te betalen aan het gezin. En dus niet in het belang van het kind.

Een bloemetje op tafel

Mensen in de bijstand mogen niet zomaar cadeautjes ontvangen. Giften en cadeautjes boven een bepaald bedrag moeten worden opgegeven aan de Dienst Werk & Inkomen. Grote gemeenten als Amsterdam en Rotterdam verrekenen giften boven de € 1.200,- per jaar met de bijstandsuitkering. Giften

worden bij elkaar opgesteld. Ook giften in natura moeten worden aangemeld. Mensen die dit niet doen, kunnen rekenen op een zogenaamde strafkorting op hun uitkering.

Een bijstandsuitkering is weliswaar een recht, maar tegenover dat recht staan veel verplichtingen. In de bijstand moet je alles doen om weer aan het werk te komen, je dient onbetaald werk uit te voeren als de gemeente dat van je vraagt, je bent verplicht de gemeente in te lichten over een te volgen studie, plannen om samen te wonen, vakantie, vrijwilligerswerk, je moet meewerken aan huisbezoeken, je moet je kunnen identificeren en je moet de Nederlandse taal spreken en het inburgeringsexamen hebben behaald, mocht je niet in Nederland zijn geboren. Als je niet aan deze eisen voldoet, volgen strafkortingen. Na een jaar kan de gemeente besluiten de uitkering te stoppen.

Gemeenten hanteren bij de uitvoering van de Bijstandswet niet allemaal dezelfde regels. Wel heeft de overheid hen verplicht in lokale verordeningen 'een

tegenprestatie' te eisen. Wat die tegenprestatie inhoudt, verschilt per gemeente. Amsterdam staat bijvoorbeeld bekend als 'sociaal'; Rotterdam daarentegen als 'streng'. De toeslagen die je als bijstandsgerechtigde als toeslag kan aanvragen, verschillen ook per gemeente. Die verschillen kunnen behoorlijk oplopen, tot wel € 500,- per jaar.²⁹

En tot slot: je moet altijd vriendelijk blijven. 'U mag zich niet slecht gedragen tegen een gemeentelijke ambtenaar. Doet u dit toch? Dan kan uw gemeente uw bijstandsuitkering verlagen,' zo meldt Rijksoverheid.nl onder het kopje: wat zijn mijn rechten en plichten in de bijstand.

De bijstand is allang niet meer die uitkering met 'een bloemetje op tafel' van Marga Klompé.

6. Loket kinderen

Sinds de eeuwwisseling blijken grofweg tien procent van de kinderen in Nederland in armoede op te groeien. De absolute cijfers veranderen per jaar, maar het gaat om ruim 400.000 kinderen. In elke lagere schoolklas zitten twee tot drie kinderen die opgroeien in armoede, berekende de SER in het rapport *Opgroeien zonder armoede*³⁰.

Een derde van het aantal kinderen dat opgroeit in armoede is afkomstig uit een eenoudergezin. Hoe meer kinderen een ouder alleen moet opvoeden, hoe groter de kans op armoede. Nog een opvallend feit is dat ruim een kwart van de kinderen die in armoede opgroeien, werkende ouders heeft.

Een minder veilig thuis

Kinderen kunnen er niets aan doen dat hun ouders weinig verdienen of van een uitkering moeten rondkomen. Maar kinderen dragen wel dagelijks de gevolgen van armoede. Ze maken zich zorgen of er wel

eten op tafel komt, of er geld is voor nieuwe kleding of schoolspullen. Ze eten minder gezond dan leeftijdsgenootjes waar thuis wel genoeg geld is. Ze zitten niet op een sportvereniging. Soms durven ze geen vriendjes of vriendinnetjes mee naar huis te nemen, omdat hun ouders ziek zijn of verslaafd, of zoveel andere problemen hebben dat ze nauwelijks aanspreekbaar zijn. Kinderen voelen bijvoorbeeld haarfijn aan dat aan het eind van de maand hun ouders stress hebben omdat er rekeningen betaald moeten worden. De onzekerheid en angst van de ouders nemen de kinderen mee naar school.

De kinderombudsman constateert in het rapport *Alle kinderen kansrijk* uit 2017³¹: 'Mensen die leven in armoede zijn vaak in beslag genomen door dringende problemen die zij moeten oplossen: rondkomen aan het einde van de week of maand en het betalen van rekeningen en schulden. Uit gedragsonderzoek blijkt dat mensen door geldgebrek een soort tunnelvisie krijgen. Hun focus op acute problemen beperkt hun denken en handelen. Het maakt mensen minder goed in staat

aandacht te hebben voor iets buiten de dringende problemen en vooruit te kijken of te plannen. Geduld, zelfbeheersing, tolerantie, aandacht en toewijding lijden onder de stress die gerelateerd is aan armoede en schulden. Ouders in armoede staan zodanig onder druk dat zij minder oog hebben voor hun kinderen. Stress gerelateerd aan armoede wordt in verband gebracht met een hardere opvoedstijl. Ouders zijn bijvoorbeeld afstandelijker en bestraffender naar hun kind, reageren met minder inlevingsvermogen op hun kind en kunnen hun kind minder goed aanmoedigen.'

Er zijn in de afgelopen decennia talloze onderzoeken gedaan naar de effecten van armoede op kinderen. Concluderend sommen ze allemaal dezelfde treurige feiten op: kinderen die in armoede worden geboren, hebben een lager gewicht dan andere kinderen. De sterfte onder baby's die in armoede worden geboren, is hoger dan bij baby's uit gezinnen met een gemiddeld inkomen. De gezondheid van arme kinderen is over het algemeen zwakker: ze hebben vaker chronische klachten, zoals bijvoorbeeld astma. De

klachten komen voort uit slechte woonomstandigheden: weinig ruimte en geluidsoverlast zijn slecht voor de gezondheid en ontwikkeling van kinderen. Het feit dat de ouders lange tijd stress ervaren, beïnvloedt uiteraard ook de band tussen kinderen en hun ouders. Zij voelen zich thuis veel minder veilig dan kinderen die in betere omstandigheden opgroeien.

Extra geld

De rapporten van de Sociaal Economische Raad en de Kinderombudsman uit 2017 hebben veel publiciteit gekregen. Ook de Tweede en Eerste Kamer besteedden er de nodige aandacht aan. Er werden vragen gesteld in de Tweede Kamer, er is jaarlijks 100 miljoen extra subsidie verleend aan gemeenten om arme kinderen mee te laten doen op school, op sport- en muziekverenigingen, voor vakantieactiviteiten en abonnementen op de bibliotheek. Ook is er extra geld gekomen voor de stichting Leergeld, het Jeugdfonds Sport & Cultuur, Nationaal Fonds Kinderhulp, Stichting Jarige Job en de stichting Samen voor alle kinderen.

In 2018 toonde de CDA-fractie zich tegenover het kabinet verontwaardigd over de armoede onder kinderen: ‘De leden van de CDA-fractie vragen of u met deze leden van mening bent dat het onaanvaardbaar is dat in een beschaafd en rijk land 1 op de 9 kinderen, in totaal zo’n 400.000, in armoede opgroeien.’

Het kabinet reageerde zeer voorzichtig. Vanuit het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid werden er vragen gesteld aan het CBS, het SCP en het CPB: hoe kan je meten dat het armoedebeleid effectief is? Naast de definitiekwesties – wat is armoede? – en de verschillende antwoorden van het SCP en het CBS, zoomt de notitie van de drie ambtelijke bureaus vooral in op de complexiteit van de oorzaken van armoede en de onderzoeksmethode.³²

Armoede is een complexe materie, meldde een half jaar later de toenmalige staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Tamara van Ark³³. Deze materie is niet in één cijfer te vangen, meende zij. De ambities om kinderarmoede tegen te gaan, werden door de staatssecretaris daarom als volgt geformuleerd:

(1) Ieder kind dat in een gezin met een laag inkomen opgroeit kan meedoen. In 2021 wordt 100 procent van de gezinnen in de bijstand bereikt en 70 procent van de werkende gezinnen met een laag inkomen.

(2) het aantal huishoudens met kinderen dat een laag inkomen heeft gaat omlaag. De periodieke armoedecijfers van het SCP en CBS laten een structurele afname zien;

(3) er komt periodiek kwalitatief inzicht in de samenhang van armoede onder kinderen met problemen op de verschillende levensdomeinen zoals zorg, onderwijs en veiligheid en

(4) periodiek wordt er een kwalitatief overzicht geboden van goede voorbeelden en initiatieven van gemeenten en andere lokale en nationale organisaties gericht op het voorkomen van armoede onder kinderen en de negatieve gevolgen daarvan voor kinderen.

De vraag hoeveel kinderen er in 2021 in het welvarende Nederland nog in armoede moeten opgroeien, wordt daarmee niet beantwoord.

Goochelen met percentages

Ondanks het feit dat meer dan de helft van de kinderen die opgroeien in armoede werkende ouders heeft, besloot het kabinet januari 2020 dat het minimumloon niet verhoogd hoefde te worden. Alweer is er onderzoek gedaan³⁴, en daaruit blijkt dat de stijging van het minimumloon tussen 2011 en 2018 procentueel iets groter is dan de gemiddelde loonontwikkeling, en wel 1 procent. In koopkrachtontwikkeling gaat het de verdiemers van het minimumloon schijnbaar voor de wind: waar modaal er slechts 4,9% op vooruitging tussen 2011 en 2018, is de koopkracht van het minimumloon met 9,9% toegenomen. Alleenstaande ouders zijn er zelfs 15,7% op vooruitgegaan vanwege verhogingen van het kindgebonden-budget en belastingverlagingen. Dat klinkt mooi, maar feitelijk betekent het dat ontvangers van het minimumloon

afhankelijk blijven van alle toeslagen. Die toeslagen verdwijnen als ze iets meer gaan verdienen. Niet voor niets verdienen sommige minima liever minder dan meer, omdat ze bij een hoger loon minder toeslagen ontvangen. Uiteindelijk heft alleen een fatsoenlijk loon deze perverse situatie op.

Bijstandsgerechtigden zijn er in de periode 2011-2018 wel op achteruitgegaan, met name de alleenstaanden en de alleenstaande ouders, maar dat is bewust beleid, meldt het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid begin 2020. 'De gedachte hierbij is dat de prikkel om vanuit de bijstand aan het werk te gaan hiermee wordt versterkt.'

Niemand kan zich natuurlijk ongevoelig tonen voor kinderen in armoede, en daarom wordt er zo moeizaam over geschreven en gesproken. Maar uiteindelijk is er in de afgelopen jaren niets ondernomen om de daadwerkelijke oorzaken van kinderen in armoede aan te pakken. Want als je de kinderen écht wilt helpen, moet je bij de ouders beginnen.

De lokettenparade

Om kinderen niet buiten te hoeven sluiten, kunnen ouders aankloppen bij de gemeente en allerlei stichtingen. Die stichtingen geven hulp aan kinderen in armoede, maar liefst in natura. Dat betekent dat er geen geld wordt overgemaakt, maar dat een kind dat bijvoorbeeld een laptop nodig heeft meteen een laptop krijgt. De stichting betaalt de leverancier of de school het liefst zelf.

Divosa, de vereniging van gemeentelijke directeuren van de Sociale Dienst, becijferde in 2018 dat een gemeente gemiddeld € 293,- per jaar uitgeeft aan een kind in armoede³⁵. Daarvan gaat € 139,-, bijna de helft, naar gemeentelijke fondsen, zoals Stichting Leergeld, Jeugdfonds Sport & Cultuur, het Nationaal Jeugdfonds en de stichting Jarige Job, verenigd in het samenwerkingsverband Samen voor alle kinderen (afgekort: Sam&). Van die € 293 ontvangt de stadspas € 68,-. Met stadspassen krijgen gezinnen met lage inkomens gratis toegang tot de bibliotheek en korting op allerlei culturele evenementen in de gemeente. De

overblijvende € 86,- wordt direct uitgegeven aan de behoeften van kinderen in armoede in de gemeente, denk bijvoorbeeld aan kleding of een fiets.

Opvallend is het bereik van deze gemeentelijke fondsen voor kinderen in armoede: 53 procent. Bijna de helft van de kinderen krijgt deze hulp dus niet. De stadspassen scoren beter: 90 procent van de kinderen in armoede wordt daarmee bereikt.

Dat veel ouders geen aanvraag doen voor hun kinderen bij bijvoorbeeld de stichting Leergeld of het Jeugdfonds Sport & Cultuur is niet zo verwonderlijk. Elke stichting heeft een eigen loket. En die aanvragen worden gecontroleerd. Er komt iemand langs om te kijken of de aanvrager wel aan de voorwaarden voldoet. Dankzij het samenwerkingsverband Sam& is dat sinds 2016 iets eenvoudiger geworden. Maar nog steeds moet er bij verschillende loketten worden aangeklopt om in aanmerking te komen voor bijvoorbeeld de laptop die kinderen nodig hebben op de middelbare school, het lidmaatschap voor de voetbalvereniging en de voetbalschoenen en het schoolreisje. Ook moeten veel

aanvragen via een website worden ingediend. Dat is voor laaggeletterden een probleem.

Armoedebeleid verschilt per gemeente

Het maakt uit in welke gemeente je woont of je in aanmerking kunt komen voor hulp, en wat voor soort hulp je kunt krijgen. De vier grote steden hebben elk hun eigen armoedebeleid en elk hun eigen voorzieningen. Of het beleid om armoede onder kinderen tegen te gaan effectief is, meet slechts 17 procent van alle gemeenten. De rest weet het niet en gaat het ook niet onderzoeken. Er zijn weinig gemeenten die weten hoeveel kinderen in hun gemeente in armoede opgroeien.

In oktober 2016 heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Gelijke Kansen Alliantie opgericht: een samenwerkingsverband van het ministerie met gemeenten, scholen en maatschappelijke organisaties om de scholing van arme kinderen te verbeteren. Of zoals dat officieel heet: de segregatie in het onderwijs tegen te gaan. Het idee is dat kinderen

met een goeie scholing zichzelf ontworstelen aan de armoede, en dat ze tenminste dezelfde kansen krijgen als kinderen met wat rijkere ouders³⁶.

De Kinderombudsvrouw stelt echter dat arme kinderen vooral geholpen worden met een stabiele thuissituatie. En die stabiele thuissituatie wordt alleen bereikt als 'de bestaanszekerheid van gezinnen gewaarborgd wordt'. Ze laat er geen misverstand over bestaan: armoedebestrijding onder kinderen begint '... bij het verbeteren van de inkomenssituatie en het oplossen van schulden, zodat er minder stress is, ouders meer ruimte hebben voor hun kinderen en het gezin weer vertrouwen krijgt in de toekomst.'

7. Loket voedselbank

Wie geeft, verplicht de ontvanger tot dankbaarheid. Wie geeft, bepaalt wat de ontvanger krijgt, en soms ook wat hij daarmee kan of mag doen. Daarom geven de meeste mensen liever dan dat ze nemen. Dat maakt je minder afhankelijk. Zeker in deze individualistische tijd zijn weinig mensen daarvan gediend.

De gang naar de voedselbank is voor veel mensen een vernederende ervaring. De laatste trede op weg naar volledige afhankelijkheid. Jij bepaalt niet meer wat je 's avonds op tafel zet, dat doet de Voedselbank voor je. Het wordt eten wat de pot schaft. Maar het is niet anders: als je jezelf en je gezin niet meer te eten kan geven, moet je natuurlijk wel.

€ 43,- per week

De voedselbanken in Nederland groeien. In bijna alle gemeenten van Nederland kan je een voedselbank vinden. Er werken meer dan 11.000 vrijwilligers voor de

voedselbank, en er wordt jaarlijks voor zo'n € 74 miljoen euro aan voedsel uitgedeeld. De voedselbanken zijn een particulier initiatief, die deels gesubsidieerd worden door gemeenten. Het meeste voedsel wordt gedoneerd door supermarkten en fabrikanten.

In 2019³⁷ werden ruim 140.000 mensen geholpen met een wekelijks voedselpakket. Dat was 6 procent meer dan het voorgaande jaar. Die groei werd vooral veroorzaakt door een verruiming van de toelatingsnormen. De 169 officiële voedselbanken die Nederland telt, hielpen in totaal 33.000 gezinnen, oftewel: mensen die niet genoeg geld overhouden om boodschappen te kopen om zichzelf en hun gezin te voeden. Gemiddeld gaven de voedselbanken in 2019 pakketten ter waarde van € 43,- weg. Het voedselpakket is overigens een aanvulling op de boodschappen die je zelf moet doen. Dus je krijgt niet voldoende voor een hele week.

In de afgelopen jaren zagen de voedselbanken de samenstelling van de allerarmsten veranderen. Er worden tegenwoordig relatief meer alleenstaanden

geholpen, en het aantal 50-plussers neemt toe. Het aantal klanten dat na drie jaar nog steeds afhankelijk is van voedselbank groeit ook. Langdurige armoede, zo constateert ook het CBS, groeit in Nederland.

Net als in de supermarkt

Niet iedereen komt zomaar in aanmerking voor hulp van de voedselbank. Je krijgt eerst een intakegesprek. Tijdens dat gesprek wordt je financiële situatie bestudeerd en besproken. Wat geef je uit aan persoonlijke verzorging? Welke abonnementen heb je op je naam staan? Heb je een huisdier? Jammer, maar uitgaven aan een huisdier gelden niet als een noodzakelijke uitgave. Je financiën worden van A tot Z doorgenomen. Een van de voorwaarden om hulp te ontvangen is dat je hulp zoekt om uit de financiële problemen te komen. De voedselbanken hebben als motto: 'Geen pakket zonder traject.'

De voedselbanken hebben normen gesteld. Houd je als alleenstaande per maand minder over dan € 230,- (normbedrag voedselbanken 2020 – TB) om van te

leven, dan kom je in aanmerking voor een voedselpakket. Voor een eenoudergezin met twee kinderen is dat € 420,-. Elke drie maanden wordt er bekeken of jouw financiële situatie is veranderd. Na drie jaar houdt de hulp op. Op die regel zijn wel uitzonderingen.

Bij de meeste voedselbanken krijg je van medewerkers een pakket mee. In sommige voedselbanken mag je zelf, net als in de supermarkt, uitkiezen wat je nodig hebt.

8. Loket schuld

Bij schuld denken we allereerst aan geld, maar armoede levert bij de schuldenaren zelf ook veel schuldgevoel op. Schuldgevoel naar kinderen, ouders, misschien broers of zussen, vrienden en kennissen dat je verkeerde beslissingen hebt genomen, dat je niet aan hun verwachtingen hebt voldaan en dat je uiteindelijk op de onderste tree van de maatschappelijke ladder staat, omdat je te veel schulden hebt gemaakt. Je bent letterlijk schuldig.

In onze maatschappij gaan we ervan uit dat je verantwoordelijk bent voor alles wat je doet als je eenmaal volwassen bent. Volwassen ben je vanaf je achttiende. Vanaf je eenentwintigste hoeven je ouders je niet meer te onderhouden.

In het verhaal over schuld en wanbetaling bestaat het woord ongeluk niet. Schulden maak je zelf, dus ben je zelf schuldig. Wat er ook is gebeurd. Rijke en geslaagde mannen en vrouwen roepen in de media graag dat ze het 'zelf' hebben gemaakt. Fantastisch

natuurlijk, maar dat succes is niet vanzelf uit de lucht komen vallen; zonder hulp en steun van de maatschappij was het ook hen echt niet gelukt.

Denk alleen maar hun scholing of die van hun werknemers, de zorg, de veiligheid, denk aan de wegen waardoor de producten bij de winkels terecht kunnen komen, en denk aan allerlei subsidies van het rijk en gemeenten om een bedrijf op poten te zetten, om vestigingen naar dit of dat bedrijventerrein te lokken, en – niet te vergeten – belastingvoordelen voor ondernemers.

Mensen die in armoede leven of terechtkomen zijn ook niet ‘vanzelf’ schuldig aan hun situatie. In veel gevallen is ziekte, scheiding en stomme pech de oorzaak.

Misschien zijn er verkeerde keuzes gemaakt, misschien waren ze ooit te optimistisch, misschien hadden ze eerder bij de hulpverlening aan de bel moeten trekken, maar hoe schuldig ben je daar dan aan?

Het schuldenbureau

Schulden worden in ons land geregistreerd door het Bureau Krediet Registratie (BKR) in Tiel, zeg maar het schuldenbureau. De BKR werd in 1965 opgericht met twee doelen. Het eerste doel was om mensen te beschermen tegen het maken van meer schulden dan ze kunnen afbetalen. Iemand die namelijk geregistreerd staat, kan niet zomaar nieuwe schulden maken. Het tweede doel was om banken, leasemaatschappijen en bedrijven als Wehkamp waar je op afbetaling kunt kopen, te beschermen tegen mensen met veel schulden. Met andere woorden: wanbetalers. De registratie van kredieten is inmiddels een wettelijke verplichting.

Alle persoonlijke leningen, doorlopende kredieten, creditcardlimieten, afbetalingsregelingen, betalingsachterstanden en leasecontracten³⁸ staan in Tiel geregistreerd. Dit betekent dat ook het bedrag van de kredietlimiet bij de bank bij het BKR als lening staat geregistreerd, of iemand die nu wel of niet heeft opgenomen. Dit wordt 'positieve' registratie genoemd. Bijna elke Nederlander heeft de mogelijkheid om rood

te staan op zijn bankrekening of heeft een creditcard. Daarom zijn meer dan 9 miljoen mensen op deze manier geregistreerd bij het BKR. Er bestaat uiteraard ook een 'negatieve' registratie. Loopt iemand meer dan twee maanden achter met de betaling, dan meldt de bank of degene die het geld heeft uitgeleend dat bij het BKR. Dat moet wel eerst aan de schuldenaar worden gemeld. Betaalt deze dan alsnog niet? Dan komt er dus een negatieve melding achter zijn naam. Positieve en negatieve registraties blijven tot vijf jaar na afbetaling zichtbaar bij het BKR. Gaat iemand voortdurend nieuwe leningen aan, dan worden deze nieuwe leningen steeds opnieuw onder zijn naam geregistreerd.

Wanbetalers, incassobureaus en deurwaarders

Schuldenaren worden 'schuldig' als de schuld niet op tijd wordt afbetaald. Dat heet wanbetaling. Eén maandje een afbetaling overslaan is meestal geen ramp, als er met het bedrijf of de instantie wordt overlegd. Maar als iemand enkele maanden achtereen niet betaalt, dan volgt meestal een schriftelijke

waarschuwing. Na enkele waarschuwingen is de kans groot dat het bedrijf of de instantie een incassobureau inschakelt.

Meestal werken incassobureaus gewoon tegen betaling, waarbij de schuldeiser de vergoeding van het incassobureau meetelt bovenop de schuld. Dan is de schuldenaar dus nog duurder uit. In sommige gevallen kopen incassobureaus tegen een laag bedrag schulden in van bedrijven. Ze betalen het bedrijf een lager bedrag dan de schuld en zijn dan de schuldeiser geworden. Vervolgens proberen ze het volledige bedrag met rente terug te krijgen.

Schulden zijn voor incassobureaus dus een businessmodel. Als een schuld ondanks alle waarschuwingen en opgelegde boetes niet wordt betaald, moet ook het incassobureau een beroep doen op de gerechtelijke deurwaarder of een advocaat om de schuld op te eisen. Een gerechtsdeurwaarder is een ambtenaar met bevoegdheden. De ambtenaar kan de schuldenaar dagvaarden om voor de kantonrechter te verschijnen.

Explosieve groei door corona

Nederland telde in 2018 zo'n 1,4 miljoen huishoudens met zware financiële problemen³⁹. Als je bedenkt dat een gemiddeld huishouden in Nederland uit 2,1 personen bestaat, dan praat je over ongeveer 3 miljoen mensen. De gemiddelde particuliere schuld bedroeg in 2019 € 39.029,-, bij ondernemers € 107.186,-. Die bedragen nemen al jaren toe.

Het aantal mensen dat zich aanmeldt voor de schuldhulpverlening is in 2019 met drie procent gestegen, zo meldt de Vereniging voor schuldhulpverlening en sociaal bankieren, de NVVK, in het jaarverslag van 2019⁴⁰. De NVVK bestaat uit gemeenten, sociale kredietbanken en bedrijven, die werken voor de overheid in de maatschappelijke dienstverlening. In 2018 waren er 86.200 aanmeldingen voor de schuldhulpverlening. In 2019 waren dat er 89.152. De verwachting van het NVVK en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) is dat door de coronacrisis het aantal mensen met financiële

problemen het komend jaar explosief zal groeien: 'Vanwege de coronacrisis verwachten we voor 2020 en daarna een stijging van het aantal hulpvragen met minimaal 30 %. Een harde prognose maken is moeilijk, omdat mensen gemiddeld 5 jaar wachten voor ze hulp vragen. Maar de populatie die door de coronacrisis in de problemen komt, is een andere dan die NVVK-leden gewoonlijk ontmoeten.'

Door de coronacrisis hebben minstens 400.000 huishoudens te maken met een scherpe daling van inkomsten. Schuldeisers stellen zich aan het begin van de crisis nog soepel op, maar uitstel van betaling betekent geen afstel. Daarom moeten schuldhulpverleners nu vol aan de bak, zegt NVVK-directeur Geert van Dijk.⁴¹

De grootste groep schuldenaren krijgt hulp bij het beheren van hun huishoudboekje. Voor een deel worden de schulden opnieuw gefinancierd tegen gunstigere voorwaarden, of zelfs kwijtgescholden. Maar veel mensen die om hulp vragen, zijn financieel niet zelfstandig. Ook op de lange termijn niet. Zij hebben

continu hulp nodig, omdat ze een licht verstandelijke beperking hebben of niet goed kunnen lezen, schrijven en rekenen.

Zo werkt de Wsnp

De Wsnp (Wet sanering natuurlijke personen) is bedoeld voor mensen met een hoge schuld, die ze onmogelijk in 3 tot 5 jaar kunnen aflossen.⁴² In de Wsnp staat een schuldenaar 3 jaar 'onder bewindvoering'. Dat betekent dat een bewindvoerder de geldzaken van de schuldenaar beheert. Hij ziet erop toe dat de schuldeisers een deel van hun lening terugzien. De bewindvoerder controleert of de schuldenaar zich aan zijn verplichtingen houdt, beheert de rekening waarmee de schulden worden afgelost en rapporteert aan de rechter-commissaris.

De bewindvoerder is geen hulpverlener. Hij berekent het zogenaamde 'vrij te laten bedrag', het bedrag dat je nodig hebt om van te leven. Dat is meestal niet hoger dan een bedrag op bijstandsniveau. Vaker

nog lager. Na drie tot vijf jaar is de schuldenaar vrij van alle schulden.

In de wet is vastgelegd dat het traject niet langer dan 5 jaar mag duren. Voordat iemand in de Wsnp wordt toegelaten, moet hij of zij wel al een tijd een schuldhulpverleningstraject hebben doorlopen bij de gemeente. Pas als de gemeentelijke schuldhulpverlening ook geen oplossingen meer ziet, stapt de gemeente naar de rechtbank voor een verzoek tot toelating in de Wsnp.

Hindernisbaan zonder finish

De nationale ombudsman, Reinier van Zutphen, publiceerde voorjaar 2020 een onderzoek naar de knelpunten in de toegang tot de Wsnp onder de veelzeggende titel: Hindernisbaan zonder finish.⁴³ ‘Sinds 2014 komen steeds minder burgers in aanmerking voor de wettelijke regeling die het mogelijk moet maken na drie jaar weer schuldenvrij te zijn: de Wet schuldsanering natuurlijke personen.

In de periode 2014 – 2019 is het aantal mensen dat gebruik maakte van deze regeling met 62% gedaald. Deze daling wordt niet gecompenseerd door een stijging van het aantal minnelijke trajecten via de gemeentelijke schuldhulpverlening. Per saldo komen dus steeds minder burgers in aanmerking voor een schuldenvrije toekomst. Daar maakt de Nationale Ombudsman zich ernstig zorgen over.’

Gemeenten moeten, na het mislukken van het minnelijk traject, mensen met schulden veel actiever begeleiden en wijzen op de mogelijkheden van de Wsnp, zo adviseert de Nationale Ombudsman.

Deze mensen moeten ook beter geholpen worden tijdens en na afloop van het Wsnp-traject. Het traject naar de Wsnp moet verkort worden; als er binnen zes maanden geen minnelijke schuldregeling wordt getroffen, moet de schuldenaar toegang krijgen tot de Wsnp.

Maatwerk vindt de Nationale Ombudsman zeer belangrijk: in de wetgeving moet ruimte komen om rechters meer rekening te laten houden met de

omstandigheden en belangen van degene die een verzoek doet om tot de Wsnp toegelaten te worden.

11 miljard euro

Schulden zijn ondertussen een industrie geworden waar veel geld in omgaat, geld dat niet bij de armen terecht komt. Ter gelegenheid van het 35-jarig bestaan berekende het Nibud in 2014 al dat een huishouden met ernstige financiële problemen de Nederlandse samenleving gemiddeld tienduizend euro per jaar kost. Er waren op dat moment ongeveer 1,1 miljoen van dit soort huishoudens in Nederland. Conclusie: huishoudens met schulden kosten de samenleving jaarlijks elf miljard euro.⁴⁴

9. Loket psychologie

In de bijstand sta je op de laagste sport van de maatschappelijke ladder. Daar is weinig respect voor. Voor het bedrag dat je maandelijks krijgt overgemaakt, staat een lange lijst van verplichtingen, ge- en verboden. Je staat in de rij, je wacht op je beurt, je wordt uitgenodigd op tijden die anderen bepalen. Want zelfs voor jouw tijd geldt: wie betaalt, bepaalt.

De overheid denkt mensen te moeten aanmoedigen om uit de armoede te komen. Alsof armen in de sluimerstand staan, en de aan-knop niet kunnen vinden. Met de 'juiste prikkels', zoals meer voorlichting, scholing en natuurlijk boetes voor wie niet wil, zouden ze vanzelf wel weer... ja, wat eigenlijk?

Tunnelvisie

Harvard-econoom Sendhil Mullainathan en Princeton-psycholoog Eldar Shafir, publiceerden in 2013 een boek over schaarste: *Scarcity: Why Having Too Little Means So Much*. In het kort betogen deze

gerenommeerde wetenschappers dat de energie van arme mensen volledig in beslag wordt genomen door kortetermijnproblemen: eten voor de volgende dag, een fiets die stuk gaat, weer een afwijzing op een sollicitatie. In een interview met Rutger Bregman van *de Correspondent* legt psycholoog Eldar Shafir uit hoe dit werkt.⁴⁵ ‘Schaarste slokt je op. Je hebt minder aandacht voor dingen die je eigenlijk ook belangrijk vindt.’ Alle directe problemen krijgen aandacht, de rest niet. ‘Als je de armen wilt begrijpen, moet je je voorstellen dat je met je gedachten elders bent. Het kost veel moeite om jezelf in de hand te houden. Je bent afwezig en raakt snel van streek. En dat elke dag.’ Het leidt tot een soort tunnelvisie, die je ook bij drukke mensen tegenkomt. Maar, schrijft Rutger Bregman, er is wel een cruciaal verschil tussen drukke en arme mensen: van armoede kun je niet vrij nemen.

‘De geest richt zich automatisch en onweerstaanbaar op onvervulde behoeften,’ schrijven Mullainathan en Shafir in hun betoog over schaarste. ‘Voor wie platzak is, kan het de huur van de lopende

maand zijn. Schaarste is meer dan alleen het onprettige gevoel dat je te weinig hebt. Het is iets wat je manier van denken verandert.'

Arme mensen zijn in aanleg dus niet dommer, maar armoede leidt er wel toe dat mensen minder goed kunnen leren. Wie eenmaal in armoede leeft, kan zich daar moeilijk aan ontworstelen. Zolang je de schaarste niet wegneemt, heeft het dus niet zoveel zin om mensen scholing en voorlichting aan te bieden.

Onredelijk streng

Bijna een derde van de mensen in de bijstand krijgt psychische zorg⁴⁶. Sommige mensen krijgen therapie, anderen krijgen medicijnen om hun psychische klachten te verhelpen of te verzachten. Dat is ruim drie keer zoveel als bij werkende of studerende mensen. Dit blijkt uit een onderzoek dat in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in september 2017 werd uitgevoerd door het CBS en Harvard University. Het was voor het eerst dat gegevens uit de psychische gezondheidszorg werden gekoppeld

aan die van de beroepsbevolking.

Uitkeringsgerechtigden zijn goed voor 58,2 procent van de kosten van de geestelijke gezondheidszorg.

Dat bijstandsgerechtigden zijn oververtegenwoordigd in de psychische zorg verbaast hoogleraar psychiatrie Jim van Os van het hersencentrum UMC in Utrecht niet. Tegen *de Volkskrant* zegt hij: 'Met een psychische stoornis die lang aanhoudt, ga je vanzelf richting de bijstand. Maar het werkt ook andersom: eenmaal in de bijstand ondervind je sociale uitsluiting, wat weer een belangrijke risicofactor is voor psychische klachten.'

Psychiaters en psychologen roepen al jaren dat ze niet misbruikt willen worden om deze 'ziekmakende situatie' in stand te houden⁴⁷. Hoogleraar Van Os wijt het hoge percentage bijstandsgerechtigden in de psychische zorg ook aan uitkeringsverstrekker UWV, die 'onredelijk streng' is voor mensen met een psychische stoornis door hen niet toe te laten in de ziektewet. 'Die verdwijnen dan in het afvoerputje van de bijstand, waar het lastig uitkomen is.' Want psychische klachten

belemmeren veel mensen om aan het werk te blijven, hun werk op niveau te doen of om aan het werk te komen. Aan de andere kant vermindert werk de kans op een depressie. Het rapport adviseert de geestelijke gezondheidszorg meer te laten samenwerken met instanties die de doelgroep aan het werk kunnen helpen.

Spiraal naar beneden

Het lijkt erop dat je in de bijstand in een spiraal naar beneden terechtkomt.

Omdat je in de bijstand zit, word je behoeftig. Omdat je behoeftig bent, raak je in paniek. Omdat je voortdurend in paniek bent, raak je uitgeput. Omdat je uitgeput bent, kan je niet goed nadenken. Omdat je niet goed kan nadenken, kom je bij sollicitaties niet goed over. Omdat je voortdurend wordt afgewezen, word je steeds onzekerder. De problemen stapelen zich op. Met goedbedoelde adviezen kom je er niet uit.

Armoede heeft niet alleen een duidelijke invloed op de geestelijke gezondheid, maar ook op de

levensverwachting. Rijken worden gemiddeld acht jaar ouder dan arme mensen. De vraag hoeveel al deze extra zorg kost, wordt inmiddels van belang. Is het niet effectiever om al dat geld direct ter bestrijding van de armoede uit te geven aan mensen die het werkelijk nodig hebben?

10. Uit de bijstand

De bijstand was lange tijd een controleapparaat dat mensen van een uitkering voorzag. Zolang de uitkeringsgerechtigden zich aan de regels hielden, kregen ze de bijstand jaar na jaar uitgekeerd. Hield je je niet aan de regels, dan kreeg je straf, met een korting of het tijdelijk opschorten van de uitkering. Inmiddels is er een nieuw idee ontstaan: de bijstand behoort een tijdelijke voorziening te zijn. Pech hebben mag, maar liever niet langdurig. De vraag wordt dan: hoe kom je uit de bijstand?

De makkelijkste weg is het vinden van een vaste baan. Uit het meest recente onderzoek van Divosa, blijkt⁴⁸ dat bijstandsgerechtigden die een baan vinden, een grotere kans dan gemiddeld hebben om uit de bijstand te blijven. Desondanks keren veel zogenaamde 'uitstromers' toch weer terug de bijstand in, de zogenaamde 'herinstromers'. Over een periode van vijf jaar ging het om maar liefst 35 procent van de mensen die aanvankelijk een baan wisten te vinden. Een kwart

van deze ‘herinstromers’ vond weliswaar binnen vijf jaar opnieuw een baan, maar zij belandden vervolgens ook weer terug in de bijstand; soms vier tot vijf keer aan toe. Mensen die lange tijd afhankelijk zijn geweest van de bijstand, concludeert Divosa, lopen een grotere kans dan anderen om opnieuw hun baan kwijt te raken en terug te vallen op de bijstand.

Ondanks alle vermaningen op de websites van het rijk en de gemeenten hoeft de helft van alle bijstandsgerechtigden niet meer te solliciteren. Feitelijk zijn zij door de gemeenten opgegeven, zo blijkt uit een studie van de Universiteit van Amsterdam uit 2018 naar langdurige bijstandsgerechtigden.⁴⁹ De onderzoekers ontdekten bij vijf grote gemeenten dat zij onderscheid maakten tussen mensen in de bijstand die naar alle waarschijnlijkheid werk kunnen vinden, en mensen die geen werk kunnen vinden. Met het beperkte budget dat ze hebben om bijstandsgerechtigden te helpen, kiezen ze logischerwijs voor de meest kansrijke groep. Het onderzoek van Divosa laat dus zien dat ook deze kansrijke groep slechts beperkt wordt geholpen.

Parttime ondernemen

Vanuit een uitkering gaan werken heeft voor de betrokkenen allerlei financiële gevolgen. Wat gebeurt er met de verschillende toeslagen, die je ontvangt? En hoeveel houdt je dan aan het eind van de maand over? Omdat het voor veel mensen niet altijd duidelijk is hoe hun inkomen verandert, heeft het Nibud op haar website een zogenaamde tool geplaatst, waarmee je kunt berekenen wat je inkomen wordt als je weer gaat werken.⁵⁰ Door de tool in te vullen, voorkomen mensen dat ze onterecht toeslagen ontvangen. Geld dat ze later weer aan de belastingdienst moeten terugbetalen.

In 2015 begon een aantal gemeenten met een experiment in samenwerking met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Deze gemeenten bieden mensen in de bijstand de mogelijkheid aan om parttime ondernemer te worden. Inmiddels hebben meer dan 56 gemeenten zich bij het experiment aangesloten dat door Divosa werd geïnitieerd.⁵¹

Na drie jaar op eigen benen

Het idee is eenvoudig: vanuit de bijstand werkt iemand een paar uur per week als freelancer, zzp'er of begint een bedrijfje op internet. Omdat de nieuwe ondernemers waarschijnlijk met de inkomsten niet meteen in hun levensonderhoud kunnen voorzien, blijft de gemeente hen ondersteunen met bijstand.

Voordat iemand vanuit de bijstand een eigen bedrijf mag beginnen, moet de gemeente daar toestemming voor verlenen. De meeste gemeenten begeleiden de aanstaande ondernemers tijdens een zogenaamde voorbereidingsfase. Dat duurt een half jaar tot een jaar. Daarnaast kan er ook een lening worden afgesloten voor bedrijfskapitaal tot maximaal € 37.398,-. Uiteraard moet dat geld uiteindelijk worden terugbetaald. Begeleiding van de bijstand naar een zelfstandige onderneming of een beroep mag maximaal drie jaar duren.⁵²

Vrijlatingsregel

Uit het experiment van Divosa bleek dat gemeenten gemiddeld 78.500 euro op de uitgaven aan de bijstand hadden bespaard. Geen geweldig groot bedrag voor een gemeente, maar het geeft aan dat veel mensen graag willen werken en dat het ook nog tot besparingen leidt.⁵³ Ondernemen blijkt vooral interessant voor mensen die langdurig in de bijstand verblijven. Want hoe langer iemand niet heeft gewerkt, hoe kleiner de kans is dat een werkgever hem of haar aanneemt. Een eigen bedrijf geeft iedereen de mogelijkheid om zijn eigen werk te creëren. Onder bepaalde voorwaarden mag de ondernemer vanuit de bijstand, de eerste zes maanden, 25 procent van de bijverdiensten houden tot een maximum van € 215,- per maand. Dit heet de vrijlatingsregel. In de praktijk is dat natuurlijk niet een bedrag waarmee iemand de opstartkosten voor een eigen bedrijf kan verdienen, of een spaarpotje kan aanleggen om als ondernemer een tijdje zonder inkomsten te zitten.

Dat dit nooit eerder is bedacht, heeft met de wetgeving te maken: of iemand heeft geen inkomsten en dus recht op een bijstandsuitkering, of iemand is een ondernemer. Een ondernemer die minder dan twintig uur per week werkt, heeft geen recht op een bijstandsuitkering. Gemeenten nemen nu speciale verordeningen op, om de mogelijkheid te creëren vanuit de bijstand te gaan ondernemen.

Hoop op verandering

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft het Centraal Plan Bureau gevraagd om een aantal van deze experimenten - in Deventer, Groningen, Nijmegen, Utrecht, Tilburg en Wageningen – nader te onderzoeken⁵⁴.

‘De experimenten in deze steden zijn te verdelen in drie typen: a) het ontheffen van alle sollicitatieverplichtingen; b) een intensievere begeleiding naar werk; c) ophogen van het bedrag dat mag worden bijverdiend.’

Conclusie: het ontheffen van de sollicitatieplicht heeft geen negatief effect op het aantal mensen dat een baan vindt. Intensieve begeleiding lijkt een positief effect te hebben op het aantal mensen dat een deeltijdbaan vindt, evenals het ophogen van het bedrag dat mag worden bijverdiend. Deze resultaten zijn helaas niet spijkerhard. Het CPB adviseert dus nader onderzoek.

Hoewel er geen eenduidige conclusies getrokken konden worden, geven de experimenten toch hoop op verandering voor mensen die langdurig in de bijstand gevangen zitten. Hoop op een zinvolle tijdsbesteding, zonder de angst om de uitkering te verliezen: hoop op een financieel minder stressvol bestaan, met af en toe geld genoeg voor 'een bloemetje op tafel', en hoop op een volwaardiger bestaan binnen de samenleving.

Meedoen met de rest van de samenleving

Armoede is lange tijd voorgesteld als een natuurlijk fenomeen. Je hebt gemakzuchtige mensen en mensen met ambities. Je hebt arme mensen en rijke

mensen, zo is dat nu eenmaal. Langzamerhand begint het inzicht terrein te winnen dat armoede door onze maatschappij wordt gecreëerd. Het is een politieke keuze. Een deel van de samenleving wordt buitengesloten, omdat ze ziek zijn, mindere keuzes hebben gemaakt, minder kansen hebben gekregen, minder scholing hebben genoten of gewoon pech hadden. De coronacrisis maakt dat opnieuw heel duidelijk. Geen zinnig mens zal ondernemers die door het Covid19-virus in de problemen komen, verwijten dat ze niet hard genoeg hebben gewerkt, niet creatief genoeg zijn of gemakzuchtig en lui zijn. Iedereen realiseert zich weer wat pech is.

Armoede ontstaat niet alleen omdat mensen te lage uitkeringen krijgen, maar ook omdat het besteedbaar inkomen van huishoudens in de afgelopen veertig jaar nauwelijks is toegenomen. Waar het inkomen van Nederlanders in de jaren zestig en zeventig verdubbelde, bleef het sinds begin jaren tachtig op hetzelfde niveau.⁵⁵ De overheid en bedrijven verdienen een steeds groter aandeel van het nationaal inkomen.

Huishoudens ontvangen een steeds kleiner deel van de economische groei. Het aantal mensen met een vast contract is in twintig jaar tijd sterk afgenomen. Door de flexibilisering van arbeidscontracten en het toenemend aantal zzp'ers is de onderhandelingspositie van werkenden met name in de laatste twintig jaar achteruitgegaan.

Coronamaatregelen

Bijna 1,4 miljoen Nederlanders hebben een onzeker dienstverband, meldde het CBS aan het begin van de coronacrisis. Het zijn mensen met banen in de horeca, detailhandel, schoonmaak, kinderopvang, fitnessbranche en chauffeursdiensten; sowieso mensen met laagbetaalde banen. Door de coronamaatregelen zijn het juist ook deze mensen die als eerste te maken krijgen met baan- en inkomensverlies.⁵⁶ En met een beetje pech, als de coronacrisis langer aanhoudt, met armoede.

Armoede stigmatiseert, sluit mensen buiten en geeft kinderen een slechte start in het leven. Wij hoeven

armoede niet toe te staan, als we dat niet willen. Door arme mensen serieus te nemen en daadwerkelijk uit de armoede te helpen, door ze genoeg geld te geven in plaats van bewust-net-niet-genoen, door ze om- of bij te scholen voor de arbeidsmarkt, kan iedereen in Nederland een gezond en welvarend leven leiden en op een fatsoenlijke manier deel uitmaken van de samenleving.

11. Conclusie: werk aan de winkel

Langzamerhand begint het inzicht terrein te winnen dat armoede door onze maatschappij wordt gecreëerd. Armoede is een politieke keuze. Wij vinden het in Nederland rechtvaardig dat ruim 1 miljoen mensen in armoede leven, en dat één op de negen kinderen in armoede opgroeit. Onze nationale onderzoeksinstituten erkennen dat door de lage bijstandsuitkering mensen maandelijks net-niet-genoege krijgen. Dat mensen schulden moeten maken om te kunnen overleven. Dat er een complete schuldenindustrie is ontstaan, die mensen de armoede in duwt.

In de politiek is er geen meerderheid te vinden om deze misstanden op te lossen. Het politieke debat wordt al decennia gegijzeld door de fictieve tegenstelling tussen hardwerkende Nederlanders en luie uitkeringstrekkers, die profiteren van 'ons belastinggeld'. Een frame van partijen als de VVD en het CDA, waar zelfs een van oorsprong sociaaldemocratische partij als

de PvdA zich inmiddels al jaren door laat leiden. Onder invloed van dit neoliberale gedachtengoed heeft de overheid de markt omhelsd als oplossing voor elk maatschappelijk probleem.

Armoede maakt mensen ziek. Arme mensen komen vaker bij de dokter, de psycholoog en andere hulpverleningsinstanties. Uiteindelijk overlijden arme mensen zes jaar eerder dan mensen met een hoog inkomen⁵⁷, zo meldde de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving onlangs. Arme mensen blijven ook minder lang gezond dan mensen met een hoog inkomen. De hoge inkomens voelen zich gemiddeld tot hun 75ste levensjaar gezond, de laagste inkomens tot hun 57ste.

De meeste mensen hebben geen idee wat armoede betekent. We lezen in de kranten en tijdschriften verhalen over mensen die van vijftig euro in de maand moeten rondkomen. We kijken gefascineerd naar het leven van armoedige mensen in een serie als *Schuldig* van Human, en bejubelen in de media de makers: 'Een ontroerende documentaire kan meer bereiken dan honderd beleidsstukken.' De emotie komt

zeker bij mensen binnen, maar ondertussen veranderen die beleidsstukken niet. De politiek van uitsluiting en stigmatisering wordt stug in stand gehouden door de regerende politieke partijen.

Armoede laat feitelijk zien hoe ziek onze maatschappij is. Dat we mensen met minder kansen, minder opleiding en meer pech en ongeluk bewust in armoede laten leven. De coronacrisis maakt opnieuw duidelijk dat armoede een gevolg is van een maatschappelijk tekort; niet een individuele tekortkoming. Over niet al te lange tijd staan naast de zzp'ers ook veel hardwerkende ondernemers op de stoep voor het loket van de bijstand.

Armoede ontstaat niet alleen omdat mensen te lage uitkeringen krijgen, maar ook omdat het besteedbaar inkomen van huishoudens in de afgelopen veertig jaar nauwelijks is toegenomen. Er zijn op dit moment veel werkende armen. Waar het inkomen van Nederlanders in de jaren zestig en zeventig verdubbelde, bleef het sinds begin jaren tachtig op hetzelfde niveau. De overheid en bedrijven verdienen een steeds groter

aandeel van het nationaal inkomen. Huishoudens ontvangen een steeds kleiner deel van de economische groei.

Het aantal mensen met een vast contract is in twintig jaar tijd sterk afgenomen. Door de flexibilisering van arbeidscontracten en het toenemend aantal zzp'ers is de onderhandelingspositie van werkenden met name in de laatste twintig jaar achteruitgegaan.

Bijna 1,4 miljoen Nederlanders hebben een onzeker dienstverband, meldde het CBS aan het begin van de coronacrisis. Het zijn mensen met banen in de horeca, detailhandel, schoonmaak, kinderopvang, fitnessbranche en chauffeursdiensten; sowieso mensen met laagbetaalde banen. Door de coronamaatregelen zijn het juist ook deze mensen die als eerste te maken krijgen met baan- en inkomensverlies. En met een beetje pech, als de coronacrisis langer aanhoudt, met armoede.

Armoede stigmatiseert, sluit mensen buiten en geeft kinderen een slechte start in het leven: wie geen geld heeft, doet niet mee. Wij hoeven armoede niet toe

te staan, als we dat niet willen. De kosten die we maken om armoede in stand te houden zijn hoger dan de kosten van het verhogen van de bijstand naar een fatsoenlijk en aanvaardbaar niveau. Door arme mensen serieus te nemen en daadwerkelijk uit de armoede te helpen, door ze genoeg geld te geven in plaats van bewust-net-niet-genoeg, door ze om- of bij te scholen voor de arbeidsmarkt, kan iedereen in Nederland een gezond en welvarend leven leiden en op een fatsoenlijke manier deel uitmaken van de samenleving.

Laten we daar eens werk van maken.

12. Armoede in het kort:

- Armoede in Nederland is een politieke keuze
- 1 miljoen mensen moeten rondkomen van een laag inkomen
- 1 op de 9 kinderen groeit op in armoede
- Sinds 1979 is de koopkracht van de bijstand afgenomen
- Tot 2035 wordt de bijstand verder verlaagd
- Werk is geen garantie tegen armoede
- Geschat wordt dat schulden de samenleving 11 miljard euro kosten
- Het kost de Nederlandse samenleving 2,2 miljard per jaar om armoede op te heffen
- Dat is minder dan 1 procent van de jaarlijkse uitgaven van de Nederlandse overheid

13. Dankwoord

Op verzoek van John Olivieira ben ik mij gaan verdiepen in armoede. Van het beschrijven van het levensverhaal van een goede kennis die in het armoede-systeem is beland, veranderde het project langzaam in een beschrijving van de systemen die armoede in stand houden. Dit project heeft me veel geleerd. Dank daarvoor John!

Anne van Rijswick en Marina Mulder hebben waardevolle kritiek gegeven op de eerste versie van het verhaal. Trouwe meelezers, Frank Bokern en Coen van de Ven hebben deze en latere versies eveneens van commentaar en van verbeteringen voorzien. Louise Koopman heeft me behoedt voor al te uitvoerige beschrijvingen van allerhande, bureaucratische regelingen, wat het stuk veel leesbaarder heeft gemaakt. Eric T.M. Loe moedigde me aan om het verhaal deze zomer af te maken en te publiceren. Ik heb dankbaar gebruik gemaakt van de input van Karin Radstaak van het Nibud, die de laatste versie van het verhaal heeft gelezen. Merel Jonker van de Universiteit

Utrecht wees me op het citaat over het familierecht in de 'Parlementaire geschiedenis van het Nieuwe Burgerlijk Wetboek, Boek 1, Personen- en familierecht' van C.J. van Zeben uit 1961. Hoofdeconoom Piet Hein van Mulligen van het Centraal Bureau voor de Statistiek beantwoordde mijn vragen over de bijstand. Onderzoeker en wetenschappelijk medewerker van het Centraal Planbureau Patrick Koot ging uitvoerig in op mijn vragen over de prikkels om mensen uit de bijstand te halen.

Dank, dank, dank allemaal voor jullie tijd en waardevolle opmerkingen! Het verhaal is er absoluut beter door geworden.

Veel steun heb ik, als altijd, ontvangen van mijn vrouw, Marleen van Rijswijk. Ondanks mijn geworstel met dit project luisterde ze geduldig naar mijn gezocht en gesteun en heeft ze het verhaal van het nodige commentaar voorzien.

Tot slot wil ik benadrukken dat de inhoud, inclusief eventuele onjuistheden, geheel mijn

verantwoordelijkheid zijn. Kritiek en commentaar zijn altijd zeer welkom. Ik ben bereikbaar via mijn website www.toniebroekhuijsen.nl.

Tonie Broekhuijsen, Utrecht, 17 oktober 2020

14. Noten

- ¹ <https://www.divosa.nl/nieuws/berenschot-mogelijke-stijging-bijstandsuitkeringen-tot-625000-2022>
- ² <https://www.cpb.nl/scenarios-coronacrisis>
- ³ <https://decorrespondent.nl/7731/lees-en-luister-waarom-ik-me-een-sociaaldemocraat-voel-maar-nooit-pvda-heb-gestemd/465107002569-7a288df1>
- ⁴ C.J. van Zeben, Parlementaire geschiedenis van het Nieuwe Burgerlijk Wetboek, Boek 1, Personen- en familierecht, Deventer-Antwerpen: N.V. Uitgevers-Maatschappij Kluwer, p.720, 1961
- ⁵ <https://www.cpb.nl/koopkracht>
- ⁶ <https://www.groene.nl/artikel/katsjing>
- ⁷ E-mails 21 en 24 september 2018 auteur met Peter Hein van Mulligen, hoofdeconoom CBS
- ⁸ <https://digitaal.scp.nl/armoedein kaart2019/de-omvang-van-armoede/>
- ⁹ <https://www.scp.nl/publicaties/monitors/2018/11/23/armoede-in-kaart-2018>
- ¹⁰ <https://www.scp.nl/publicaties/monitors/2016/09/27/armoede-in-kaart-2016>
- ¹¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandse_Grondwet
- ¹² https://nl.wikipedia.org/wiki/Europees_Sociaal_Handvest
- ¹³ ‘Dertig jaar neoliberalisme, de uitholling van Nederland’ door Marcel ten Hooven, de Groene Amsterdammer 14 maart 2019

- 14 'Groter denken, kleiner doen' door Herman Tjeenk Willink, uitgeverij Prometheus, 2018
- 15 <https://www.lezenenschrijven.nl/over-laaggeletterdheid/feiten-cijfers/>
- 16 <https://www.nationaleombudsman.nl/nieuws/2019/nationale-ombudsman-en-kinderombudsman-iedereen-moet-mee-kunnen-doen>
- 17 <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2315363-advies-economen-laat-het-onderscheid-tussen-toeslagen-en-belasting-vallen.html>
- 18 <https://www.divosa.nl/armoede-en-schulden-nederland#armoede-en-schulden-in-nederland>
- 19 <https://www.rtinieuws.nl/tags/onderwerpen/economie/belasting/toeslagenwet>
- 20 <https://www.divosa.nl/nieuws/546-miljoen-naar-bijzondere-bijstand>
- 21 <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2018/10/03/als-werk-weinig-opbrengt>
- 22 <https://www.trouw.nl/binnenland/nederlands-gezin-steunt-boerensector-met-500-euro-per-jaar~b6d0046b/>
- 23 <https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2019/11/15/doelstellingen-participatiewet-nauwelijks-behaald>
- 24 <https://www.cpb.nl/kansrijk-armoedebeleid>
- 25 Het simulatiemodel MICSIM – uit mailwisseling met Patrick Koot van het CBS, 30 juni 2020
- 26 <https://decorrespondent.nl/7731/lees-en-luister-waarom-ik-me-een-sociaaldemocraat-voel-maar-nooit-pvda-heb-gestemd/465107002569-7a288df1>

²⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand/vraag-en-antwoord/wanneer-heb-ik-recht-op-bijstand>, geraadpleegd op 20 juni 2020

²⁸ <https://www.consumentenbond.nl/geldgids/geldgids-uitgelicht/schenken-bijstand>

³⁰ Rapport Opgroeien zonder armoede, Sociaal Economische Raad, maart 2017.

³¹ Alle kinderen kansrijk; het verbeteren van de ontwikkelingskansen van kinderen in armoede, de Kinderombudsman 5 december 2017.

³² Verkenning naar eenduidige indicatoren kinderarmoede, Centraal Plan Bureau/Sociaal Cultureel Planbureau/Centraal Bureau Statistiek, 31 oktober 2018

³⁴ Evaluatie wettelijk minimumloon 2011-2018, ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 7 januari 2020

³⁵ <https://www.divosa.nl/kinderarmoede-kaart> De cijfers hebben betrekking op 2018.

³⁶ <https://www.gelijke-kansen.nl/over-gelijke-kansen/beleid>

³⁷ <https://voedselbankennederland.nl/wp-content/uploads/2019/09/Jaarverslag-2018-VBN.pdf>

³⁸ Hier zie je welke leningen en kredieten wel en niet door het BKR in Tiel worden geregistreerd:

WEL

- persoonlijke leningen
- doorlopende kredieten
- creditcardlimieten
- kopen op afbetaling (dit geldt ook voor mobiele telefoontoestellen die op afbetaling worden gekocht. Tenzij het af te betalen bedrag lager is dan 250 euro)
- klantenpaslimieten
- betalingsachterstand van de hypotheek van meer dan 120 dagen
- restschulden van hypotheeken
- private-leasecontracten

NIET

- Studieschuld
- Huurachterstand
- Betalingsachterstand bij energieleveranciers of providers van mobiele telefonie
- Hypotheek
- Leningen bij familie

³⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/05/23/kamerbrief-brede-schuldenaanpak>

⁴⁰ <http://jaarverslag.nvvk.eu/2018/index.html>

⁴¹ <https://www.nvvk.nl/k/news/view/11444/3481/door-scherpere-inkomensdaling-is-coronacrisis-onvergelijkbaar.html>

⁴² <https://rechtwijzer.nl/schulden/schuldsanering-wsnp/wat-is-de-wsnp>

<https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/bijlage/Rapport%20Hindernisbaan%20zonder%20finish.pdf>

⁴³ <https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Rapport-2014-Overkoepelende-blik-op-de-omvang-en-preventie-van-schulden-in-Nederland.pdf> De gegevens waarop dit rapport is gebaseerd, zijn overigens van 2013 en eerder. Het gegeven van 11 miljard wordt inmiddels voortdurend in rapporten herhaald, maar dit getal zal opnieuw berekend moeten worden.

⁴⁵ <https://decorrespondent.nl/511/waarom-arme-mensen-dommedingen-doen/41531674723-b7d64623>

⁴⁶ <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/een-op-de-drie-bijstandsgerechtigden-ontvangt-psychische-zorg~bad89c41/>

⁴⁷ <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/04/12/psychiater-kan-armoede-niet-oplossen-a3956760#reacties>

⁴⁸ <https://www.divosa.nl/pdf/--factsheet-herinstroom-de-bijstand/pagina.pdf>

⁴⁹ <https://www.trouw.nl/nieuws/een-bijstandsuitkering-voor-altijd~bfed7ffc/>

⁵⁰ <https://uitkeringnaarwerk.nibud.nl/introductie>

⁵¹ <https://www.divosa.nl/pdf/--werkwijzer-aan-de-slag-met-parttime-ondernemen/pagina.pdf>

⁵² <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand-voor-zelfstandigen-bbz/vraag-en-antwoord/kan-ik-als-startende-ondernemer-met-een-bijstandsuitkering-gebruikmaken-van-het-bbz>

⁵³ <https://www.trouw.nl/economie/jezelf-uit-de-bijstand-ondernemen-het-mag-op-steds-meer-plekken~b75731e7/>

⁵⁴ <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Notitie-28mei2020-Evaluatie-experimenten-Participatiewet.pdf>

⁵⁵ <https://economie.rabobank.com/publicaties/2018/februari/bestedbaar-inkomen-huishoudens-nederland-staat-vrijwel-stil/#bd5cdc53-f313-4bef-92d5-1d623e36c9b4>

⁵⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/15/in-2019-onzeker-dienstverband-voor-bijna-1-4-miljoen-flexibele-werknemers>

⁵⁷ <https://adviezen.raadrvs.nl/gezondheidsverschillen-voorbij/>